Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rozvoj prosociálního chování v mateřské škole

Vypracovala: Martina Hlavová
Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b. zákona č. 111/ 1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou universitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedením ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 27.6.2014 ……

Martina Hlavová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní Mgr. Evě Svobodové za její pomocné rady a odborné připomínky při konzultacích.

A zároveň bych chtěla poděkovat mateřským školám Nerudova v Českých Budějovicích a Klostermannova ve Vimperku za umožnění provedení mého projektu a za spolupráci.

Abstrakt

Cílem práce je poukázat na možnosti mateřské školy při formování prosociálních postojů a chování u dětí předškolního věku a pokusit se ověřit účinnost jiné časové formy působení na děti než denní. Teoretická část se zabývá socializací dítěte v prostředí mateřské školy s akcentem na sociální učení a vztahy mezi vrstevníky a upozorňuje na význam empatie pro budování sociálních vztahů ve třídě MŠ. V praktické části je realizován dlouhodobý projekt na půl roku, ve kterém byly jedenkrát týdně děti vyučovány prosociálnímu chování pomocí dramatických her a prací s příběhy. V závěru je vyhodnocena účinnost projektu.

Klíčová slova

empatie, socializace dítěte, sociální učení, prosociální chování

Abstract

The target of this essay is to highlight the possibilities for kindergarten in the forming of social postures in children of preschool age and to understand whether the frequency (daily) of exposure has an effect on the child´s social development. The theoretical part concerns the socialisation of the child within the kindergarten environment with emphasis on social learning and the forming of relationships with children in the same age group and pointing out the importance of empathy for building of these relationships within the classroom. The practical part is a long term project which is implemented for 6 months. Once a week the children are taught social behaviours using dramatic games and work with stories. The effectiveness is evaluated at the end of project.

Key words:

empathy, children socialisation, social behaviour, social learning

OBSAH

ÚVOD ..... - 8 -

TEORETICKÁ ČÁST ..... - 9 -

1 Socializace ..... - 9 -

1.1 Dělení socializace ..... - 10 -

1.2 Faktory ovlivňující proces socializace ..... - 11 -

1.3 Sociální kontrola ..... - 11 -

1.4 Hodnoty, postoje a normy ..... - 12 -

2 Socializace dítěte v MŠ ..... - 14 -

2.1 Adaptace ..... - 14 -

2.2 Předškolní věk ..... - 15 -

3 Sociální učení ..... - 17 -

3.1 Druhy sociálního učení ..... - 17 -

3.2 Prosociální chování ..... - 20 -

4 Empatie ..... - 21 -

4.1 Vývoj empatie ..... - 22 -

4.2 Rozvoj empatie ..... - 23 -

4.3 Ovlivňování empatie ..... - 24 -

5 Třída MŠ jako sociální skupina ..... - 24 -

5.1 Malá sociální skupina ..... - 24 -

5.2 Mateřská škola ..... - 25 -

5.3 Sociální interakce, percepce a komunikace ..... - 26 -

5.4 Klima a atmosféra školní třídy ..... - 29 -

6 Shrnutí teoretické části ..... - 30 -

PRAKTICKÁ ČÁST ..... - 31 -

7 Rozvoj prosociálního chování ..... - 31 -

7.1 Cíl projektu ..... - 31 -

7.2 Předpoklad ..... - 31 -

7.3 Výzkumné otázky ..... - 32 -

7.4 Cílová skupina ..... - 32 -

7.5 Popis výzkumu ..... - 32 -

7.6 Metody projektu ..... - 32 -

8 Realizace projektu ..... - 34 -
8.1 Příprava projektu ..... - 34 -
8.2 Samotný projekt ..... - 34 -
9 Vyhodnocení praktické části ..... - 56 -
ZÁVĚR ..... - 58 -
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ ..... - 60 -
SEZNAM PŘÍLOH ..... - 62 -

ÚVOD

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma rozvoj prosociálního chování v mateřské škole. Důvodem je, že mě zajímá, jak děti předškolního věku vnímají toto chování. Jak se staví k situacím jako je posměch, ohleduplnost, jak přemýšlí nad tím, co je či není správné a zda jsou ochotni pomoci druhému. Reakce dětí budu zjišťovat prostřednictvím rozhovorů na základě příběhů a poté dramatickými hrami rozvíjejícími dovednosti směřující k prosociálnímu chování. Pro výzkumné šetření jsem si vybrala mateřskou školu Klostermannovu nacházející se ve Vimperku, v mém rodném městě, mateřskou školu Nerudovu nacházející se v blízkosti pedagogické fakulty, Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Prostřednictvím své bakalářské práce chci posbírat co nejvíce informací o prosociálním chování dětí v těchto mateřských školách a poté jejich reakce v určitých situacích porovnat. Myslím si, že chovat se prosociálně je velmi důležité a je potřeba toto chování v lidech rozvíjet již od útlého věku.

V teoretické části bakalářské práce čerpám ze sociální psychologie. Nejprve se zabývám socializací obecně, poté socializací v mateřské škole, do které jsem zahrnula adaptaci a předškolní věk. Dále navazuji kapitolou o sociálním učení a o prosociálním chování. Věnuji se empatii a jejím rozvojem u dětí. V samém závěru teoretické části píši o sociální skupině v mateřské škole, jejím klimatu, atmosféře, interakcích a komunikaci.

V praktické části budu na základě předem připraveného projektu provádět dvě výzkumná šetření, která budu realizovat v obou mateřských školách a poté je porovnávat. Metodou rozhovoru chci rozvíjet a posuzovat zkušenosti dětí a jejich povědomí o prosociálním chování. Metodou pozorování budu zkoumat chování dětí během dramatických her – ovládání emocí, pohybů, hlasu a dodržování pravidel. Na samém závěru praktické části nalezneme vyhodnocení projektu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Socializace

Socializace je proces průběžného začleňování jedince do společnosti, začíná uvědomováním si svého místa ve světě a končí plnohodnotným fungováním ve společnosti dospělých. Socializace není pasivní přizpůsobení se a přiřazení jedince do předem připravených schémat či rolí. Dochází zde k osvojení širokého kulturního bohatství, kde si člověk vytváří hodnotovou orientaci, interiorizuje společenské normy. Socializace je ovlivňovaná různými faktory, z nichž každý je jinak významný pro určité lidi a jejich soubory.

Již samotné slovní spojení „proces socializace“ poukazuje na to, že se jedná o prakticky celoživotní proces sociálního učení, které vyplývá z kontaktu s lidskou společností. Výsledkem tohoto procesu je potom rozvoj specificky lidských vlastností a kompetencí, ale také modifikace těchto projevů, které jsou závislé na změnách životní situace jedince. (Danielová, Čihounková, 2011)

Při tomto dlouhodobém a složitém procesu se z jedince, v němž se na začátku hlavně objevují biologické aspekty, stává bytost společenská a kulturní. Nejdříve se učí žít v rodině, později v malých sociálních skupinách a potom ve společnosti. Učí se korigovat své jednání a být za ně odpovědný. Osvojuje si jazyk, sociální role a návyky, společenské hodnoty a normy. (Mareš, 2013)

Těžiště socializace se nachází v období dětství a mládí, jehož výsledkem je vytváření sociální identity a sociokulturní osobnosti. Až na konci mládí se však odehrává jedna z nejdůležitějších fází, což je socializace v povolání. Při tomto procesu také dochází k sociální adaptaci a sociálnímu učení, na jehož základě si učením motivů, postojů a způsobů jak dosahovat cíle, osoba upravuje své chování. K socializaci dochází při aktivní účasti člověka i společnosti. Ta však může mít i negativní podoby a účinky. Za nepříznivých okolností se mohou objevovat konflikty uvnitř osobnosti, z nichž může docházet k vážným poruchám psychického vývoje a adaptace. Výsledkem tedy může být maladaptace, objevující se u sociálně narušených jedinců. (Veselá, 2006)

Jedinec se díky socializaci stává schopným sociálně žít v určité společnosti. V jejím průběhu je tudíž potřeba se naučit: (Diderot, 1999)

- rozumět kultuře dané společnosti

- přijmout zodpovědnost za své určité soubory hodnot a norem, jejichž dodržování vyžaduje společnost
- ovládat základní styly chování v typických sociálních situacích, což znamená, naučit se hrát různé sociální role

1.1 Dělení socializace

Socializace je rozlišována na primární, sekundární a terciální.

- **Primární socializace**

Probíhá v rodině v období dětství a dospívání. Přičemž se zde dítě učí zvládat biologické impulsy celého těla. Je to doba, kdy je učení do určité míry ovládáno emocemi. (Jandourek, 2008)

Rodina je místem, kde se člověk učí a kde získává základní sociální kódy, např. jazyk. Díky hře se dítě učí rozlišovat sociální role a zvnitřňuje hodnoty a normy své rodiny. (Montoussé, Renouard, 2005)

- **Sekundární socializace**

Probíhá v menších sociálních skupinách. Nejvíce do tohoto typu socializace spadá období dospívání, ale i život dospělých. Probíhá například při vstupu člověka do nového zaměstnání nebo do nového prostředí. Mělo by zde docházet k osvojování společenských hodnot a vlastního sebepojetí. (Jandourek, 2008)

Vycházíme-li z toho, že v období dětství má na bytost velký vliv rodina a škola, tak v adolescentním období se nápadně zvyšuje vliv skupin přátel, které sociologové pojmenovali vrstevnickými skupinami. Ty dávají možnost člověku přehodnotit modely, které jim dospělí lidé vštěpovali. Tyto vrstevnické skupiny mohou přispět k všeobecnému rozšíření určitých forem chování, norem nebo hodnot, které byly kdysi vnímány jako menšinové a jež se společnost neodvažovala přijmout. (Montoussé, Renouard, 2005)

- **Terciální socializace**

Vyplňuje zbytek života a znamená to dostát novým požadavkům ve změněné situaci. Například když dojde ke změně zaměstnání nebo pro jedince nastane nová společenská situace. (Jandourek, 2008)

1.2 Faktory ovlivňující proces socializace

Socializace je ovlivňována velkou řadou faktorů, z nichž každý je jinak důležitý pro dané jedince a jejich soubory. V první řadě sem patří faktory biologické, které jsou nám dané, a dále faktory kulturní, které můžeme nějakým způsobem ovlivňovat.

- **Biologické faktory**

- Přírodní prostředí je výchozím faktorem socializace jedince, se kterým je jeho organismus ve stálé interakci.
- Člověk je živočich a hned při narození získává dispozice pro svůj celoživotní vzhled.
- Také se již narodíme se svou genetickou informací, která ukazuje naše pudy, instinkty, biologické predispozice pro socializaci.

- **Kulturní faktory**

- Každý člověk si během svého života vytváří svůj vlastní soubor životních hodnot, který se různě mění a prohlubuje. V dospělosti ustává a dochází jen k minimálním změnám.
- Jedinec si v průběhu života osvojuje sociální normy tj. obvyklá pravidla jednání, která platí pro celou společnost.
- Interpersonální vztahy mezi lidmi na základě komunikace a spolupráce.
- Pozice, které jsou přiděleny nebo získány výkonem a mají určitá práva a povinnosti.
- Uvědomování a používání sociálních rolí, které jsou základem pro proces socializace.
- Kontakt s jakýmikoliv formami sociální integrace -společenství, sociální skupiny a společenské instituce, organizace. (Novotná, 2008)

1.3 Sociální kontrola

Sociální kontrola je soubor prostředků, které usměrňují stav skutečnosti, jak ve stabilitě, tak i v jejích proměnách. Nebýt kontroly, tak by se rozpadl sociální řád. Jedná se o termín, zahrnující všechny mechanizmy, jež by měly zajišťovat řád a stabilitu. (Veselá, 2006)

Sociální kontrola opatřuje řád a stabilitu společnosti, tudíž i skupin. Jsou to mechanismy, jejichž úkolem je udržovat stabilitu společnosti (skupiny).

Danielová, Čihounková (2011, s. 36) uvádí stejně jako R. E. Parka *„tři typy mechanismů sociální kontroly:“*

1. ***Elementární systémy tabu**, zakazující konání určitých činností (např. kritizování tzv. nedotknutelných osob v totalitním státě) či naopak obřady, které jsou pro členy skupiny závazné.*
2. ***Veřejné mínění,** které dohlíží nad dodržováním ustanovených zvyků a obyčejů a svým schválením či naopak odsouzením vytváří mocný neformální tlak na členy skupiny.*
3. ***Instance náboženství, politiky či práva,** jejichž posláním je předpisovat žádané způsoby jednání a uvalovat sankce za jejich nerespektování.“*

Společnost, ve které žijeme, má určité mechanismy a procesy, nutící jedince k takovému chování, které je vnímáno za žádoucí, které je docíleno vnitřní a vnější kontrolou. Při vnitřní kontrole, člověk považuje společenské normy chování současně za měřítko. Tento proces je přirozený. Na rozdíl od vnější kontroly, která funguje na základě udělování pozitivních a negativních sankcí. (Jandourek, 2003)

Sankce není považována za trest, ale za signál: „to se nedělá, to je nenormální“. Jedinec, schopný či ochotný přijmout a uvědomit si signál, bude v budoucnu jednat podle povolení či předpisu. Poněvadž jsme všichni součástí sociální interakce, tak také všichni přijímáme (pokud nenaplňujeme očekávání druhých) a vysíláme (pokud druzí nenaplňují naše očekávání) sankční signály. (Novotná, 2008)

1.4 Hodnoty, postoje a normy

Hodnotou je označována věc, člověk, nebo idea, která je někomu potřebná, drahá nebo na ní lpí. Lidé mají odlišnou hierarchii hodnot podle toho, které hodnoty staví do popředí, a které pro ně mají menší význam. Hodnoty dělíme na instrumentální, které mají velký vliv na naše chování a terminální, které spočívají v uspořádání našich cílů. V průběhu socializace si jedinec vytváří své postoje na základě uspořádání svých hodnot.

Postoje mají tři prvky:

- kognitivní (rozumový, poznávací)
- emotivní (citový)
- konativní (připravenost k jednání)

Naše jednání pochází z hodnot a postojů. (Danielová, Čihounková, 2011)

Každá hodnota je jevem lidského prostředí, které slouží k uspokojování jedinců v sociálních skupinách. Každá skupina si tvoří vlastní hierarchii hodnot, v níž se nachází základní zájmy jako je svoboda, pravda, spravedlnost, vzdělání. Jedinec se v sociální skupině snaží o uspokojení potřeb a přání. Uvědomuje si možnosti, důsledky, vyhodnocuje a poté vybírá. Tento proces je hodnocení, ve kterém se projevují naše osobní postoje. V sociálních skupinách je požadováno přizpůsobení, které je projevem morálky a zodpovědnosti. (Veselá, 2006)

Zatímco jednání je jasné, pozorovatelné, tak hodnoty a postoje jsou skryté. To znamená, že hodnoty a postoje, můžeme zkoumat jenom prostřednictvím jednání. Jednání o nás vypovídá, jací jsme. Nemá cenu se bránit. (Novotná, 2008)

Normy jsou pravidla, která mají za úkol řídit jednání jedinců ve společnosti. Na jedné straně existují ve formě explicitních a oficiálních ustanovení řídící individuální chování, které může být právní (např. zákony) či regulační (např. školní řád). Tato psaná pravidla nabývají v moderních společnostech stále většího významu. Pravidla nepsaná, ale pro všechny závazná, musí dodržovat například členové rodiny. Je dáno, že normy jsou konkrétní a hodnoty abstraktní. Patří mezi společné ideály, které mohou ovlivňovat individuální jednání. Svoboda, práce, rovnost a láska k bližnímu patří k nejčastějším příkladům ideálů západní společnosti. Hodnoty zprostředkovávají jisté vidění světa, individuální jednání a vštěpují se snadno jedincům. Přestože nejsou hodnoty konkrétní, tak díky systému norem působí na realitu i na způsob jednání. Například podání ruky, chceme-li vyjádřit úctu ostatním lidem. Je ovšem plno možností, jak vyjádřit úctu, stejně jako existují různé způsoby, jakými lze vtělit hodnoty do norem. (Montoussé, Renouard, 2005)

2 Socializace dítěte v MŠ

Socializace dítěte neboli začleňování dítěte do společnosti, rozvíjení dítěte jako společenské bytosti, není zcela jednoduché. Při tomto procesu dochází k vzájemnému působení jedince s druhými lidmi, celou společností a její kulturou. Obsahuje individualizaci, díky které jedinec nachází svou jedinečnou osobnost, osvojení lidských forem chování ve styku s druhými lidmi, přijetí velkého množství poznatků, hodnot společnosti a její kultury. V jedinci se formují emoce, poznávací procesy i celá osobnost. Socializace probíhá po celý život jedince. Již od raného dětství v rodině, poté ve škole, ve společenských skupinách a různých institucích. (Čáp, Mareš, 2001)

Socializace předškolního dítěte probíhá i mimo rodinu, nejbližší prostředí příbuzných a známých. Předškolní věk chápeme jako období přípravy na život ve společnosti a to nejenom při vstupu do školy. Rodinné zázemí dává dítěti identitu a jistotu, která mu umožňuje zvládat nové role a snáze se adaptovat na nové prostředí. Socializace a individualizace rozvíjí osobnost člověka a probíhá ve vzájemné interakci s jinými lidmi. Díky vztahům s dalšími dospělými a dětmi mimo rodinu, získává nové zkušenosti, které potřebuje k osobnostnímu vývoji. Socializace se neprojevuje jenom chováním jedince, ale i jeho rozvojem prožívání, hodnocení, sebe pojetí a sebehodnocení, které souvisí s jeho individualizací. (Vágnerová, 2012)

V předškolním věku dochází ještě k dalším projevům emancipace, poněvadž má dítě zájem i o jiné lidi mimo rodinu a s tím přijetí dalších sociálních rolí, které se dají rozdělit do dvou základních skupin:

- role podřízené, vztahem k dospělým (k paní učitelce, k sousedce, k prodavači atd.)
- role souřadné, vztahem k vrstevníkům (k dětem v mateřské škole, na zájmových kroužcích atd.) (Vágnerová, 2003)

2.1 Adaptace

Adaptace znamená chování organismů schopných přizpůsobit se podmínkám prostředí, ve kterém žijí. Mimo to je důležitou podmínkou k přežití a zabezpečuje vzájemné působení různých systémů, podsystémů, součástí a prvků. Adaptace živého organismu má schopnost stále se vyrovnávat s nějakými nároky a udržovat vnitřní rovnováhu. Také hledá nové způsoby chování a k novým podmínkám využívá již dříve osvědčených adaptačních mechanizmů. (Paulík, 2010)

Základem pozitivní adaptace na mateřskou školu je zralost, způsobilost a připravenost dítěte. S pojmem zralost byl dříve spojován tělesný, duševní vývoj dítěte. Dnes již víme, že jím můžeme také chápat to, zda chce jít dítě samo do mateřské školy a zda vyhledává podněty ve skupině ostatních dětí. Naproti tomu může být pro mateřskou školu méně důležité, jaké schopnosti si již dítě přináší z rodiny. Přičemž mluvíme o připravenosti na mateřskou školu.

Vstup dítěte do mateřské školy bývá často pozitivně či negativně motivován – idealizací prostředí mateřské školy nebo dokonce hrozbou ze strany rodičů. Rodiče mohou dítěti znechutit mateřskou školu, ještě než do ní vstoupí. Významný vliv na adaptaci dítěte má určení doby a frekvence pobytu v mateřské škole na základě jeho potřeb a psychického stavu. Dále také přijetí rad a pomocí od pedagogů, které jsou nabízeny rodinám pro usnadnění adaptace dítěte. K ulehčení adaptace na mateřskou školu se rovněž poslední dobou často používá postupné seznamování se s novým prostředím, díky němuž si dítě ujasňuje rozdíly mezi rodinným a školním prostředím. Mateřská škola umožňuje návštěvy rodičům s dětmi ještě před termínem nástupu.

Úspěšnost adaptace dítěte závisí na osobnostních a profesních kvalitách předškolního pedagoga. Jeho úkolem je vytvářet prostředí plné pohody, klidu a spokojené atmosféry. Dává dítěti podněty pro rozvoj, respektuje jeho individualitu, posiluje sebevědomí, pomáhá při navazování vztahů s vrstevníky a podporuje spolupráci s tolerancí mezi nimi. Profesně kvalitní pedagog dokáže navazovat s rodinami dětí partnerské vztahy, přesvědčit je o odbornosti, kterou má a o snaze vytváření pozitivního vztahu s dítětem. Je důležité, aby během adaptace dítěte na mateřskou školu rodina důvěřovala pedagogovi, přijímala jeho informace a snažila se akceptovat doporučení týkající se adaptace či jiných problémů dítěte. Velmi důležitý je zde pedagogický takt a profesionalita pedagoga, poněvadž způsob komunikace rozvíjí vztah, který může vést k důvěře mezi ním a dítětem. (Niesel,Griebel, 2005)

2.2 Předškolní věk

Za předškolní období považujeme věk od tří do sedmi let dítěte. Konec tohoto období není dán jenom fyzickým věkem, ale hlavně sociálně, nástupem do školy. Dítě v předškolním věku zkoumá a objevuje svět za pomoci představivosti. Objevuje se zde také potřeba iniciativy, kdy chce dítě něco dokázat, vytvořit a ověřit si tak své kvality.

V sociální oblasti dochází také ke změně, při které se dítě nenachází už jenom v rodině, ale také v širší společnosti, ve které se učí navazovat vztahy s vrstevníky, prosadit se i přizpůsobit, spolupracovat a připravovat se na život ve společnosti. (Vágnerová, 2012)

U dětí nejenom v batolecím období, ale také v předškolním věku, se velmi rozvíjí motorika jak lokomoční, tak manipulační. Její rozvoj má význam biologický, psychologický a sociální. Dítě totiž díky pohybu poznává svět kolem sebe. Tím se rozvíjí poznávací procesy a schopnosti, senzomotorika a sociální interakce a nejrůznější aspekty osobnosti. Pohyby však také zvyšují obtíže a konflikty. Dítě občas do něčeho naráží a padá. Dospělí se snaží předcházet úrazům a nevhodnému společenskému a morálnímu chování. Již v předškolním věku začíná probíhat proces osvojování si společenských norem, formování morálních návyků, postojů a rysů osobnosti. K vývoji dítěte dochází na prvním místě v rodině, za jejíž pomoci se v dítěti formuje tělesný rozvoj, pečuje se o jeho zdraví a je to první sociální skupina, ve které se dítě nachází. Kromě toho se zde dítě nově setkává se vzájemnou pomocí, s konflikty a jejich řešením, s pravidly a normami společnosti.

Dítě v předškolním věku je aktivní, chce poznávat svět a účastnit se na změnách života. Rozdíly mezi dospělým a dítětem jsou po stránce tělesné, psychické i sociální. Dítě napodobuje činnosti dospělého a zároveň toto napodobování bere jako hru. Může si hrát s modely aut, stavět pro ně silnice a železnice, může si s druhými hrát na lékaře, na obchod, na princezny a tak dále. Dítě ve hře poznává různé společenské problémy, povolání a zájmové činnosti, sociální role a vztahy. Tím se také dítě připravuje na budoucí život ve společnosti. Hrou se rozvíjí vnímání, paměť, představivost, myšlení, senzomotorika, dodržování pravidel, spolupráce, vytrvalost a další vlastnosti.

Elementární práce v rodině nebo mateřské škole jsou pro děti v předškolním věku značně důležité. Jimi se rozvíjí psychické procesy a vlastnosti stejně tak, jako ve hře. Dítě si zvyká pracovat, práci vnímá jako samozřejmou součást života, je příležitostí k zařazení do společnosti, možnosti pomáhat druhým lidem, naučit se pracovat s dobrou náladou a nevnímat ji, jako těžké břemeno. (Čáp, 1993)

3 Sociální učení

Již od narození se učíme žít mezi lidmi, vycházet s nimi a spolupracovat – tomuto se říká sociální učení. Tímto učením si osvojujeme sociální dovednosti, formujeme motivy a charakter. Sociální učení je považováno za nejvyšší druh učení. Nejde zde jen o sociální komunikaci, interakci a percepci, ale také o spolupráci členů ve skupině a o sociální styk ve společnosti. (Čáp, 1993; Linhart, 1986)

Sociální učení může probíhat, pokud je jedinec v kontaktu se společností. Zároveň mu také umožňuje začlenit se do společnosti, přijmout její požadavky a přizpůsobit se jí. K tomuto procesu může docházet různými způsoby, většinou se jedná o mnoho způsobů učení a využívání sociálních zkušeností. Od jedince se tudíž očekává, že na základě sociálního učení si osvojí dané způsoby chování a že díky tomuto druhu učení si osvojují sociální normy, role, interakci a komunikaci. (Vágnerová, 2003)

Během vývoje se dítě učí pohybům, řeči, vědomostem, dovednostem, sociální komunikaci, interakci a dodržování společenských norem, které jsou důležité pro orientaci ve světě, společnosti a pro uplatnění v zaměstnání. Dítě si osvojuje názory a postoje své společnosti a sociální skupiny, formují se rysy osobnosti týkající se ve vztahu k druhým lidem.

Formy sociálního učení: (Čáp, Mareš, 2001)

- učení napodobováním
- učení sociálním posilováním
- učení identifikací
- observační učení
- učení sociální anticipací

3.1 Druhy sociálního učení

Učení nápodobou

Již od raného věku dítěte je hlavní formou učení nápodoba, při které dochází k přejímání společenských zkušeností. Dítě často nevědomě napodobuje své sourozence, rodiče, cizí lidi i televizní hrdiny, učí se tím používat řeč, mimiku, gesta i projevy emocí. Dítě se nachází ve stálé interakci s druhými lidmi a pozorováním ostatních je napodobuje, a tím přejímá hotové vzorce chování. Jedinec si vybírá určitou osobu, která je pro něj něčím atraktivní. Tímto způsobem napodobuje určité chování za

účelem získat stejnou odměnu nebo se naopak učí tomu, jak se vyhnout trestu. (Čáp, Mareš, 2001; Linhart, 1986; Vágnerová, 2003)

Důležitou podmínkou pro učení se nápodobou jsou modely a vzory. Pro dítě předškolního věku jsou hlavními vzory rodiče, blízcí příbuzní, učitelky mateřských škol, sourozenci nebo i vrstevníci. Dítě se učí vědomě i nevědomě tím, že je s námi, pozoruje naše chování a projevy emocí. Učí se projevovat city, mimiku, gestikulaci atd. (Mertin, Gilernová, 2010)

Učení sociálním posilováním

Toto učení probíhá na základě odměny a trestu. Chování, které je odměňováno (pochvala, úsměv, pohlazení apod.), se v dítěti upevňuje. Naopak chování, které je trestáno (napomínání, odmítání dítěte, křik, vyhrožování apod.), buď časem mizí, nebo je dočasně utlumeno, anebo také může vznikat konflikt, či dokonce se mohou ničit činnosti, vztahy i vývoj osobnosti. Rodiče, učitelé a vychovatelé působení odměn a trestů většinou přeceňují. Z různých výzkumů je patrné, že učení nápodobou má nadvládu nad sociálním posilováním. To znamená, že dítě se chová podle toho, jak se chová dospělý a ne podle toho, jak jej dospělý odměňuje či trestá. (Čáp, 1996; Čáp, Mareš,2001)

Tento druh sociálního učení probíhá na základě odměny a trestu. Více nežli tresty jsou efektivnější odměny, což platí nejvíce pro stimulaci citového vývoje. Zdeněk Matějček uvádí, že nejlepší trest je odepření odměny. Chování dítěte, které je odměňováno či oceňováno, je v dítěti upevňováno. Proto je důležité odměňovat, ale nemusíme vždy chválit pouze samo dítě, občas stačí, že situaci pochvaly dítě pozoruje. (Mertin, Gillernová, 2010)

Učení identifikací

Při identifikaci dochází ke ztotožňování se s nějakou osobou. Je založena na citové vazbě nebo na obdivu k nějaké autoritě. Dítě přejímá chování a upravený zevnějšek oblíbené osoby. Identifikace je často založena na pozitivním vztahu člověka k druhé osobě, na lásce a úctě. Ovšem může se také objevovat vztah k osobě ze strachu, obdivu a závislosti, neboť se jedinec identifikuje s agresorem za účelem být silný a mít nadvládu nad slabšími. Identifikace je základem pro přijetí hodnot a norem, které oblíbená osoba uznává. Jedná se o motivovanější a celistvější učení nápodobou. (Vágnerová, 2003; Čáp, Mareš, 2001)

Observační učení

Tento druh sociálního učení je velmi častý. Jedinec se učí takovému chování, za které je odměňován či trestán druhý člověk. Dítě pozoruje, jakým způsobem jsou hodnoceni sourozenci, spolužáci, vrstevníci, televizní hrdinové apod. Výzkumy ukazují, že děti často napodobují televizní situace a filmové hrdiny. (Čáp, 1996; Čáp, Mareš, 2001)

Bude-li někdo někomu pomáhat a my pokaždé jeho čin oceníme (ale pozor, nedáváme za vzor!), tak lze očekávat, že děti budou chtít pomáhat druhým, aby také byly oceněny. Tímto způsobem si rovněž osvojují vhodné způsoby reagování a chování. (Mertin, Gillernová, 2010)

Anticipační učení

Anticipační učení navazuje na učení sociálním posilováním. Člověk přijímá takové chování, o kterém předpokládá, že je požadováno druhou osobou, a že díky němu bude odměněn nikoliv potrestán. Rodiče, učitelé i vychovatelé od určitého jedince očekávají výkon dobrý a od jiného špatný a do jisté míry tím předurčují jeho životní úspěšnost. Anticipaci můžeme vyslovit slovně nebo jenom naznačit a hned začne působit; např. „Z tebe bude jednou velký sportovec.“ nebo jenom úsměv a pokyvování směrem k dítěti. Toto učení velmi ovlivňuje sebehodnocení, určování svých cílů, způsoby chování, přijaté návyky, formování postojů a rysů osobnosti. (Čáp, 1996; Čáp, Mareš, 2001)

Dáváme dítěti najevo, že od něj něco očekáváme, např.: „Lukáši, zvládneš to, jsi šikovný kluk“, čímž pomáháme dítěti takovou situaci zvládnout. Použitím věty: „Lukáši, to jsem si mohla myslet, že ti to nepůjde.“ Naopak sdělujeme, že nevěříme, že by onu situaci mohl zvládnout. Lukáš tudíž ví, co si o něm paní učitelka myslí a nemá důvod a motivaci, proč by to měnil. (Mertin, Gillernová, 2010)

3.2 Prosociální chování

Pojem prosociální chování znamená chovat se tak, aby mé chování přinášelo užitek nejenom mně, ale i druhým lidem. Mít radost z toho, že děláme ostatním radost, pomáhat druhým a neočekávat odměnu. Z pozorování je zjištěno, že prosociální již mohou být děti v předškolním věku. Aby mohl člověk jednat prosociálně, potřebuje: (Svobodová, 2010)

- umět porozumět druhé osobě
- být schopen morálního úsudku
- být schopný empatie
- mít vědomí o sociálních normách a pravidlech

Toto chování je velmi pozitivně sociálně laděné a vede k pomoci druhým. Nejenom druhým lidem, ale i nám přináší určitý užitek. S prosociálním chováním je také spjat **altruismus**, během kterého se jedinec na základě svého chování nějakým způsobem obětuje, aby zlepšil celkovou pohodu druhého jedince. Za protiklad tohoto chování můžeme považovat **deprivantství**, které se projevuje malou schopností spolupráce, nedostatkem sebezaměření, ničivostí ve vztahu k odlišnostem a parazitismem. (Svobodová, 2007)

Vzorem pro napodobování nebo také identifikaci bývají nadřazení významní a atraktivní lidé, kteří mohou odměňovat či trestat. Napodobování vzorů určí, jestli se jedinec během ontogenetického vývoje naučí určitému chování, rolím, emočním reakcím, atd. Často se mimo jiné poukazuje na agresivní chování. Nicméně na základě sociálně kognitivní teorie se považuje za rozhodující v učení se prosociálnímu chování souhra imitace vhodných vzorů s pozitivním vztahem k nim. Prostřednictvím procesu učení se tak učíme prosociálnímu chování. V rámci socializace si uvědomujeme, že při vyzrávání se jedinec učí ze zkušenosti a od druhých osob. Váží si prosociálního chování a toho, co přináší prospěch druhým. Jak se jedinec vyvíjí, učí se novým typům chování; poznává, co se od něj očekává a že jak od žen, tak od mužů se očekává něco jiného. Lidé se mění již od samotného dětství přes pubertu, adolescenci, až k dospělosti a stáří. (Záškodná, Mlčák 2009)

Prosociální chování a vlastnosti považujeme za pozitivní, jelikož respektují druhé a poskytující jim oporu a pomoc. Předškolní věk je nejvhodnějším obdobím na rozvoj prosociálních vlastností a chování, neboť dítě vstupuje do širší společnosti, kde

se oproti intimnímu, citovému, rodinnému prostředí, může rozvíjet s neznámými lidmi, dětmi i dospělými. Pokud dítě dosáhne emoční zralosti, schopnosti empatie, ovládání své agresivity a uspokojování vlastních potřeb, tak je již schopno rozvoje prosociálního chování. K tomu je důležité uspokojení potřeby jistoty a bezpečí. Dítě, které vyrůstá s pocitem důvěry v sebe a svět, nahlíží na společnost jako na relativně bezpečné místo a věří mu. Takové dítě se snáze naučí dávat i brát a respektovat potřeby druhých lidí. Dítě, cítící se nejistě a ohroženě se projevuje úzkostně, agresivně či nějak nepřiměřeně. Rozvoj tohoto chování je závislý na úrovni kognitivních kompetencí dítěte. Již na konci předškolního věku je dítě schopné omezeně posoudit situaci druhé osoby a chápat její potřeby. (Vágnerová, 2012)

4 Empatie

Empatie je schopnost, za jejíž pomoci se jedinec v bezprostřední komunikaci dokáže vžít do druhého. Empatií dokáže vycítit a rozpoznat emoce, potřeby, postoje a motivy druhého jedince, který je nevyjadřuje přímo. Tímto způsobem lze pochopit a porozumět druhým lidem. Každá empatická zkušenost napomáhá k orientačnímu hodnocení druhého jedince, na jehož základě si volíme přiměřený způsob vlastního chování. Empatie řídí a usměrňuje naše sociální chování. (Vágnerová, 2003)

„*Podstatou empatie je tvrzení podložené pozorováním, zkušeností a úsudky, že člověk má specifickou schopnost vžívat se do psychického stavu jiného člověka, s nímž je v bezprostředním kontaktu, přičemž toto vžívání se vyvolává psychické procesy, jejichž prostřednictvím, si člověk umí vyvolat obsahy afektů, emocí a myšlenek, které probíhají v jiném, a jejich souvislosti, a tak dospívá k pochopení druhého člověka*.“ (Nakonečný, 2000, s. 275) Empatie neboli vcítění je schopnost, kterou vlastní různí lidé v různé míře a lze ji rozvíjet. Tato schopnost vychází z vnímání mimického výrazu, pohybů a gest druhého jedince. Hlavně lidé, kteří se znají a mají spolu vytvořený kladný citový vztah, se vciťují vzájemně do stavů a situací toho druhého, přičemž touží vědět, jak jeden na druhého působí. (Nakonečný, 2000)

Vcítění je složitý vnitřní proces, který se skládá z oblastí:

- jsem připraven vžít se do druhé osoby a pochopit její emoce
- když se na chvíli přestanu zabývat sám sebou, tak mohu pochopit protějšek z jeho pohledu a jeho citového rozpoložení

- uvědomuji si své vlastní a tvé Já, abych situaci viděl pod tvým zorným úhlem, a ne pod mým
- dokážu porovnat své a jeho pocity
- a poté mu mohu svým jednáním vyjít vstříc nebo se mu nabídnout

Proces empatie vyžaduje tyto schopnosti a vlastnosti: vědomí vlastní identity, vnímání sebe sama, úcta k druhým, dokázat se vzdát sám sebe ve prospěch ostatních. (Prekop, 2004)

4.1 Vývoj empatie

Vcítění začíná vazbou na matku a později i na otce. Přibližně od osmého měsíce si dítě začíná uvědomovat, že se může spolehnout na chápající matku a otce. Důležitá je jednotnost obou rodičů, která dítě ubezpečuje o jeho správnosti jednání. Empatie si můžeme všimnout u dětí již v jednom roce života. Dítě ve věku jednoho či dvou let zjišťuje, že to co jemu způsobuje radost, mohou druzí lidé vnímat hněvivě a se zlostí. Začíná si uvědomovat vlastní „Já x Ty“ a používá slova jako moje, tvoje. Také si uvědomuje, že neštěstí druhé osoby není jeho vlastní a snaží se zmenšit neštěstí druhých. I když často neví, co by mělo dělat a má empatický zmatek. Dítě postupně přenáší své zkušenosti z domova do vnějšího světa. Vnímá, že plačící dítě ve školce potřebuje utěšit a snaží se mu pomoci, ale většinou se také rozpláče. Dítě se tak učí vciťovat do druhého. K tomu je zapotřebí vyšší vývojový stupeň emoční inteligence, která se vytváří během prvních sedmi let života. V šesti letech se v dítěti objevuje kognitivní empatie neboli rozumové vciťování, při kterém je jedinec schopný dívat se na věc z úhlu druhé osoby a podle toho i jednat. Mezi osmým a dvanáctým rokem dochází ke schopnosti vcítit se do cizích lidí, čemuž se říká abstraktní empatie. (Vágnerová, 2003; Shapiro, 1998)

Dítě v předškolním věku se lépe orientuje i v emocích druhých lidí, rozvíjí se jeho schopnost vcítit se a většinou ví, že vnější výraz nemusí být pravdivý. Starší dítě předškolního věku si uvědomuje, že lidé své pocity nemusí dávat vždy najevo a dokonce mohou úmyslně maskovat svůj skutečný emoční stav. Jedinec, který se snadno vyzná v pocitech druhých lidí, je často oblíbenější ve společnosti. V předškolním věku má již většina dětí dostatečnou slovní zásobu a dokáže pojmenovat různé emoce. Rozhovorem s dospělými, čtením pohádek, či vyprávěním

příběhů se dítě učí snáze porozumět různým pojmům. Záleží hlavně na kvalitě slovních výrazů dospělých při popisu a charakteristice emocí. (Vágnerová, 20012)

4.2 Rozvoj empatie

Základem pro rozvoj empatie je vhodný typ rodinné výchovy - laskavé chování, podpora ze strany rodičů při empatickém a sociálně citlivém problému. Lidé, kteří zažívají časté životní neúspěchy, krize a problémy, mívají větší schopnost empatie, nežli lidé žijící ve velmi harmonických podmínkách. Přesto úspěšný, bez problémů žijící jedinec, se pro nedostatek empatie, může snadno ocitnout ve větší krizové situaci a cítí se nepřipravený, poněvadž nerozumí citům druhých osob. (Nakonečný, 2000)

U naprosté většiny dětí se vcítění vyvíjí přirozeným způsobem. Z výzkumů se neprokazují žádné velké rozdíly mezi empatií děvčat a chlapců. Chlapci rádi pomáhají druhým lidem stejně jako děvčata, ale mívají větší sklony k fyzické pomoci (např. učit jiné dítě jezdit na kole), zatímco děvčata poskytují spíše psychologickou podporu (např. utěšování plačícího dítěte). Sociální zařazení rodiny či počet sourozenců nemívá vliv na empatické chování, ale je vyzkoumáno, že starší sourozenci jsou více ochotní poskytovat pomoc druhým lidem nežli jejich mladší sourozenci. Pro rozvoj jsou velmi důležité rodinné podmínky a vrozená touha pomáhat druhým a myslet na ně. Pokud jsou děti lhostejné, zlé, kruté, tak příčiny tohoto chování nalezneme v rodině. Chceme-li vychovat dítě se zájmem a starostmi o druhé, tak pro to sami musíme něco udělat. (Shapiro, 1998)

S výchovou jedince k empatii musíme začít nejlépe ihned po narození dítěte a dávat mu tak najevo lásku a pocit, že jej máme rádi. Chováme miminko v blízkosti srdce, mluvíme na něj a napodobujeme ho. Ve všech vývojových stádiích pomáháme dítěti popsat jeho pocitové zážitky. Nikdy netrestáme dítě za jeho pocity! Projevujeme úctu k jeho pocitům, i když prochází obdobím vzdoru a rozčiluje se. Zapomeňme na tělesné tresty a posílání za dveře. Vše si vyříkejme tváří v tvář bez bití a sprostých slov. Zaveďme pravidla slušného chování, kterým se dítě učí vcítit se do druhého (např. úklid a stolování při jídle s ohledem na druhé). Dejme přednost četbě před televizí pro rozvoj fantazie. Nechme dítě hrát různé role, do kterých se bude vžívat na základě představ, tělem, pohyby, řečí, pocity a fantazií, přičemž se musí přizpůsobit ostatním hráčům.

Všechna pravidla určená rodiči, učiteli či vychovateli musí dodržovat i oni sami! (Prekop, 2004)

4.3 Ovlivňování empatie

V první polovině minulého století docházelo k mnohému necitlivému chování vůči dětem jako odloučení dítěte po porodu od matky, pravidelné přestávky v krmení a ošetřování, při pláči dítěte se doporučovalo, aby si nezvykalo na utěšování, časné odloučení od matky a nástup do jeslí, a jiné. (Prekop, 2004)

Empatii také neprospívá racionální přístup. Naše společnost na dnešním civilizačním stupni a základě sociokulturního zázemí preferuje rozumové poznávání, které má zobecnitelný charakter. Při empatii nejde o očekávání určitého projevu prožívání, je to poznání subjektivní a nezobecnitelné. Vcítění může být rušeno mechanismem projekce, při kterém hodnotíme projevy a pocity druhého podle sebe. Vycházíme z vlastních postojů a pocitů, které mu přičítáme. Projekce je opakem empatie, přičemž se nevciťujeme do druhé osoby, ale promítáme do něj své vědomí. (Vágnerová, 2003)

5 Třída MŠ jako sociální skupina

Za skupinu je považován určitý útvar, resp. systém, ve kterém jde o více nežli jen o soubor osob. Může zde docházet ke spolupráci, konfliktům, soutěživosti apod. Mínění skupiny podněcuje jedince k nějakému výkonu. Skupina působí pozitivně hlavně v situacích při hledání a řešení problémů, při kterých se objevuje sociální facilitace a kooperace, přičemž přítomnost druhých lidí ulehčuje činnost jedince. (Linhart, 1986)

5.1 Malá sociální skupina

„Malá sociální skupina, která je vymezena přímým kontaktem a osobním významem všech svých členů, strukturovaností a přesným vymezením všech rolí.“ Jedinec se do ní dostane různými způsoby. Buď výběrově (parta přátel, sportovní klub) nebo nevýběrově (již se do ní narodí). (Vágnerová, 2003, s. 21)

Malou sociální skupinu tvoří lidé, kteří: (Řezáč, 1998)

- jsou v přímé interakci a komunikaci
- mají podobné nebo shodné cíle či hodnoty
- respektují normy skupiny

- jsou vřazeni do určité skupinové struktury (systém pozic a rolí)

Hlavním znakem této skupiny je malý počet členů. Přirozenou malou skupinou jsou party kamarádů 3-7 členné, někdy však dokonce 20 až 40 členné. Hlavním znakem jsou stálé interpersonální vztahy mezi všemi členy. Vzhledem k hlavnímu znaku nebývají v přímém slova smyslu školní třídy malou skupinou. (Hrabal, 2003)

Pro existenci malé skupiny členové sdílí pocit sounáležitosti, který respektují i ti, co do ní nepatří. Vztahy jsou zde vysoce personalizované a zahrnují afektivní složku. Např. v rodině, se sousedy, ve skupině přátel atd. (Montoussé, Renouard, 2005)

5.2 Mateřská škola

V této skupině není členství automatické. Rodina musí zažádat o přijetí jedince do mateřské školy a je potřebné, aby dítě bylo pro nástup do mateřské školy zralé. Školní třída je pro děti sekundární skupinou na rozdíl od primární, kterou je rodina. Třída je vytvářena institucí (školou), její složení není vždy stejné. Může zde docházet k přechodným změnám, např. při určitých činnostech se třídy spojují. Nebo ke změnám trvalým, kdy některé děti odcházejí do jiné školy a jiné „nové“ zase přicházejí. Tyto změny ovlivňují vztahy ve třídě.

Děti ve třídě se liší:

- pohlavím
- schopnostmi a vnitřní motivací pro poznání
- osobními cíli
- zdravotním stavem
- rodinnými financemi
- vývojem
- zájmy
- sociálně – kulturním původem
- a dalšími odlišnostmi

Školní třída tvoří pro děti sociální kontext, který patří k rozhodujícím pro jejich další vývoj. Získávají zde zkušenosti, které ovlivňují výsledky i identitu každého jedince. Může to mít důsledky v jejich očekávání, chování, ambicích a ve volbě životní dráhy. To však může působit i zpětně na jejich zdravotní stav i v dospělosti. (Mareš, 2013)

Mateřská škola určena pro děti od tří do šesti či sedmi let s odkladem školní docházky, silně působí na vývoj mnoha dětí. Děti zde získávají mnoho zkušeností ve styku s vrstevníky a jsou připraveni na adaptaci do školního prostředí. Do výuky jsou zařazeny vhodné činnosti k rozvoji dovedností a schopností, k udržení pozornosti při společné práci. Může však docházet k chybám ze strany paní učitelky, např. k jednostrannému soustředění na vývoj kognitivních funkcí, důraz na výkon dítěte, srovnávání s druhými dětmi, omezování spontánních her a samostatnosti dítěte nebo malé respektování dětí jako individualit. Dobře fungující mateřská škola podporuje rozvoj dítěte a používá k tomu výchovy výtvarné, tělesné, hudební, atd. Mnoho odborníků považuje věkové období do šesti let za nejdůležitější ve vývoji osobnosti. Některé děti na základní škole mají horší prospěch, protože měly zhoršené podmínky v předchozím vývoji. Málo byla rozvíjena řeč, vědomosti, myšlení a zájmy dětí. Z toho důvodu se dělají pokusy o to, zvýšit péči v předškolním věku a na začátku školní docházky, aby se zamezilo těmto problémům. (Čáp, 1993; Čáp, Mareš, 2001)

Děti v předškolním věku a na počátku mladšího školního věku nejsou schopni vytvořit trvalou skupinu. Člověk je předurčen pro život ve skupině, má pro něj všechny druhy předpokladů a to hlavně v oblasti sociálních emocí a motivačních tendencí – odpor, agrese, sympatie, tendence vést, potřeba a nutnost podřizovat se, plakat, smát se, hlučet. (Hrabal, 2003)

5.3 Sociální interakce, percepce a komunikace

5.3.1 Sociální interakce

Interakci řadíme do sociální psychologie. Pojem interakce znamená utváření mezilidských vztahů při společných činnostech prostřednictvím vzájemně působících aktivit. Vztah je důležitý pro efektivitu činnosti a činnost pro utváření mezilidských vztahů. Obě tyto složky společně určují charakter sociální interakce. (Řezáč, 1998)

Během života přijde jedinec do styku s mnoha lidmi, s nimiž si vytvoří osobní vztahy, jako rodinné, přátelské, kamarádské nebo partnerské. Mezi nimi je však jeden nejdůležitější vztah a to citový vztah dítěte k matce. Později se pak objevuje také vztah k učiteli. Učitelé jsou jedni z významných osob v životě dítěte. Působí na ně pozitivně, příznivě či naopak nepříznivě svým výchovným působením, vztahem k žákům, komunikací, interakcí a svou osobností.

Dítě je do mateřské školy zařazeno mezi skupinu dětí, ve které často nikoho nezná. Určitou pozici si teprve musí, zpravidla za pomoci paní učitelky, vydobýt samo. Učí se prosadit, ale ne na úkor jiného dítěte. Setkává se zde s konkurencí, přehlížením, nezájmem, ale může zároveň uspokojit své potřeby v činnostech a zážitcích s druhými. Většina dětí chce být v kontaktu s vrstevníky. Mezi nimi mohou vznikat rovnocenné vztahy a prosociální chování, které umožňuje prosazení i spolupráci. Dítě zde získává zkušenosti, může se srovnávat s ostatními jedinci, kteří jsou na stejné vývojové úrovni. Vrstevníci jim ovšem poskytují mnohem méně jistoty nežli dospělí a nelze od nich požadovat ochranu a toleranci. Aby tento vztah dítě zvládlo, musí dospět na úroveň vývoje, kdy už takovou oporu nepotřebuje. Zkušenosti, které jedinec získá v rodině, ovlivňují jeho chování a vztahy k druhým lidem. Očekává od druhých lidí pozitivní reakce a přijetí a podle toho se také tak i chová. Takové dítě je důvěřivé s pozitivními emocemi, je mu usnadněna sociální interakce a učení se empatie. Jestliže dítě nezíská s rodiči pozitivní zkušenosti, neočekává od druhých nic dobrého. Chová se agresivně, nerespektuje pravidla her, nedokáže navázat kontakt s druhými, zhoršuje se jeho očekávání a dochází k nevhodným způsobům chování. Tato všechna negativa mohou mít však vrozený základ. Dítě se může narodit s nevýhodným typem temperamentu, je více dráždivé, afektivně labilní, s nízkou tolerancí k zátěžím. (Vágnerová, 2012)

5.3.2 Sociální komunikace

Při tomto procesu dochází k výměně informací, slovně předávaných zkušeností, hodnocení, emocí a pobízení k činnostem. Sociální komunikace se skládá z verbální a neverbální mezi různými lidmi (mezi matkou a dítětem, členy rodiny, učitelem a žáky, vrstevníky nebo mezi spolupracovníky). Komunikace bývá pozitivní či povzbuzující, ale také negativní a trestající. Deprivující je též odmítání komunikace od skupiny vrstevníků nebo dlouhodobé odloučení od druhých lidí. Sociální komunikace může silně ovlivnit psychofyziologický stav dítěte i vývoj jeho osobnosti. Dítě může mít problémy se slovním vyjadřováním i s emocemi – sympatie, důvěra, povzbuzení nebo naopak antipatie, podezíravost, nedůvěra. Aby docházelo ke zdravému vývoji osobnosti, je důležité, aby docházelo ke shodě vnějšího projevu s vnitřním stavem komunikujícího, s jeho emocemi i názory. (Čáp, Mareš 2001)

Komunikace symbolizuje interakci. Vyjadřuje interakci za pomoci symbolů (obrázek, písmo, gesto, akce). Komunikace vypovídá o člověku, jak vnímá sám sebe i druhé lidi a jaké mají vztahy mezi sebou. Přitom je důležité si uvědomit, co sdělujeme, jakými prostředky, jakým způsobem a za jakých okolností. Při komunikaci bychom měli být schopni informaci správně vyjádřit a také ji správně přijmout, protože komunikace nejenom vyjadřuje vztahy, ale rovněž je mění, ovlivňuje a dotváří. (Řezáč, 1998)

5.3.3 Sociální percepce

Při sociální percepci dochází k poznávání druhých osob. Hlavně jejich emočních stavů, postojů a motivů, které souvisí se sociální interakcí a komunikací. Za vhodných podmínek se zlepšuje sociální percepce, zdokonaluje se vnímavost člověka a senzitivita k druhým osobám. (Čáp, Mareš, 2001)

Termín sociální percepce zavedl americký psycholog Jerome Seymour Bruner (*1915), který ho používal k označení sociální determinace percepčních procesů. V pozdější době byl ustálen do interpersonální percepce na základě problému vnímání jedince jedincem. Existují práce, které se zaměřují na způsoby kladného ovlivňování percepčních procesů (Řezáč, 1998).

Nezapomínejme ve vztahu k dítěti, že: (Herman, 2008, s.222)

- každý z nás máme jedno slovo, které velmi rádi posloucháme: je to naše jméno
- bychom si měli ujasňovat význam slov, která používáme
- je zapotřebí vidět na dětech především to dobré (rozhodující pro ocenění dítěte je jeho snaha)
- děti, které učitel bere jako šikovné, dosahují lepších výsledků
- tím, že naslouchám, vysíláme dětem signál: *„Jste pro mě důležití. Záleží mi na vás.“*
- zpětná vazba napomáhá pročištění atmosféry ve třídě a také našich vzájemných vztahů

5.4 Klima a atmosféra školní třídy

5.4.1 Klima školní třídy

Klima školní třídy je dlouhodobý jev, který může trvat několik měsíců či dokonce i několik let. V každé třídě je klima, které je typické pro děti a učitele té třídy. Do tohoto klima patří sociálně-psychologické aspekty vnímané, spoluvytvářené a hodnocené dětmi a učiteli. Klima se liší tím, co bychom mohli pozorováním, nahráváním a analyzováním různých druhů dějů zjistit ve třídě. Klima školní třídy vytváří aktéři, neboli všechny děti ve třídě (třída jako celek, skupiny dětí, jednotlivci) a paní učitelky, které vychovávají a vzdělávají děti. Lze říci, že lepší výsledky dětí jsou spojeny s takovým klimatem, kde se nachází spokojenost dětí, soudržnost třídy a cílové zaměření výuky. Horší výsledky dětí jsou spojeny s třenicí ve třídě a dezorganizací výuky. (Mareš, 2013)

Ve školní třídě vzniká specifická sociálně psychologická proměnná, která je označována jako sociální klima školní třídy. Obsahově zahrnuje ustálené postupy vnímání, hodnocení, prožívání a reakce aktérů na to, co se ve třídě přihodilo nebo přihodí. Záleží na aktérech, jak klima vnímají a interpretují, ne na tom, jaké klima doopravdy je. Časově je sociální klima na rozdíl od atmosféry třídy, pokládáno za jev dlouhodobý. Ze svých zkušeností učitelé vědí, že se každá třída projevuje jinak. Záleží na dětech, které se ve třídě schází a které vytváří sociální klima, jako např. klima radosti z poznání, pozorné spolupráce, ale i lhostejnost k poznání, a povrchnost při učení. V dnešní době se však objevují výzkumy, které dokazují, že se situace pomalu mění k lepšímu. Je však stále zapotřebí zabývat se hlouběji klimatem třídy a pamatovat i na potřeby praxe. (Čáp, Mareš, 2001)

5.4.2 Atmosféra školní třídy

Tento jev je krátkodobý, měnitelný a podmíněný situacemi. Může se měnit během dne i náhle během hodiny. Atmosféra se mění ve třídě, když paní učitelka nespravedlivě zhodnotí situaci, po rvačce mezi chlapci či při besídce. (Mareš, 2013)

Atmosféra je situační a emoční naladění, ve kterém se nachází shoda mezi hlavními determinanty atmosféry školního prostředí. Jedná se např. o zvláštnosti školy (normy, tradice), zvláštnosti způsobu výchovy a vzdělávání, zvláštnosti učitelů a vztahů mezi nimi a zvláštnosti dětí jako individuálních osobností. Atmosféra se odvíjí ze smyslu

skupinového života pro jedince, který očekává usnadnění své sociální existence a zdroj libých emocí. Jedná se o atmosféru pohody, důvěry, tolerance, spolupráce, atd. Tím dává najevo, jaké vztahy převládají ve skupině a jaké se pro ně staly hodnotou. Důležitým faktorem skupinového života je skupinová atmosféra, kde dochází ke sdružování. (Řezáč, 1998)

6 Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem zpracovávala poznatky o sociálním vývoji dítěte v předškolním věku. Dítě v tomto věku se začíná připravovat na život ve společnosti. Nejprve v kontaktu s rodinou, svými blízkými příbuznými, a později mimo ni s cizími lidmi. Tak poznává samo sebe, svou jedinečnost, získává nové poznatky, postoje, hodnoty, normy. Formují se emoce, poznávací procesy a celá osobnost jedince. V předškolním věku dítě vstupuje do mateřské školy. Nejprve zde dochází k adaptaci, přičemž se dítě přizpůsobuje novým podmínkám prostředí. Důraz je kladen na zralost, způsobilost a připravenost na mateřskou školu. Úspěšnost adaptace závisí jak na rodičích, tak hlavně na osobnostních a profesních kvalitách předškolního pedagoga. Velký vliv mívá vhodná motivace, která může dítěti usnadnit vše nové. Sociálním učením si dítě osvojuje sociální dovednosti, formuje charakter, učí se komunikaci, interakci, percepci a spolupráci. Také dítě učíme prosociálnímu chování, prostřednictvím něhož je schopné respektovat druhé, poskytnout oporu a pomoci. Dítě chodí do mateřské školy, kde veškerý čas tráví se svými vrstevníky. Nachází se v sociální skupině, ve které navazuje kontakty s druhými, rozvíjí s nimi vztahy, komunikuje a vnímá ostatní členy jako partnery. Na sociální rozvoj přispívá pozitivní klima třídy, které ovlivňují děti, paní učitelka, další zaměstnanci mateřské školy, ale i rodiče. Důležitá je zde profesní kvalita předškolního pedagoga, která napomáhá k celému procesu sociálního vývoje dítěte.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Rozvoj prosociálního chování

V praktické části se budu zabývat rozvojem prosociálního chování v mateřské škole, na základě příběhů a her. Jedná se o činnosti, které v dětech podporují přirozenost pomoci druhým lidem a neočekávat za to odměnu či nějaký zisk; a navíc mít dobrý pocit z toho, že děláme radost druhým lidem. Po dohodě s vedoucí práce jsme se z organizačních důvodů rozhodli realizovat projekt po dobu dvanácti týdnů. K porovnání jsem si vybrala dvě třídy mateřských škol, jedna je součástí mateřské školy v Českých Budějovicích a druhá ve Vimperku. Za pomoci kvalitativně výzkumného šetření chci zjistit, jakými příběhy a hrami lze rozvíjet v dětech prosociální chování a jaký rozdíl v rozvoji nastane na počátku a na konci projektu.

7.1 Cíl projektu

Cílem je poukázat na možnosti mateřské školy při rozvoji prosociálního chování pomocí příběhů, na něž navazují rozhovory, a pomocí her, kterými se dítě učí ovládat své emoce, pohyb a hlas. Tímto způsobem by měly být rovněž podporovány vzájemné dobré vztahy dětí ve třídě.

7.2 Předpoklad

Předpokládám, že na počátku bude rozdíl mezi vybranými mateřskými školami. Podle mé zkušenosti mateřská škola Nerudova v Českých Budějovicích s dětmi již od 3 let cíleně pracuje na osobnostním a sociálním rozvoji včetně prosociálního chování. Chtěla bych tedy zjistit, jaké konkrétní rozdíly mezi školami z projektu vyvstanou a zda budou děti z obou výše zmíněných škol na konci výzkumu na podobné úrovni či nikoliv.

Domnívám se, že dojde k zjevnému rozvoji prosociálního chování i k pozitivním změnám při ovládání vlastního těla a k prohloubení vzájemných vztahů za pomoci dramatických her a práce s příběhy. Za použití níže popsaných metod bude předpoklad buď potvrzen, nebo vyvrácen.

7.3 Výzkumné otázky

Položila jsem si následující otázky:

Jak děti dokážou dodržovat pravidla?

Jaké jsou vztahy dětí ve třídě?

Jak děti zvládají vzájemnou spolupráci a dělení?

Dokážou děti předškolního věku ovládat své emoce, pohyb a hlas?

7.4 Cílová skupina

Cílovou skupinou budou děti předškolního věku 5 – 6 (7) let. Výzkumné šetření budu provádět ve vybraných třídách dvou mateřských škol, kde budu pracovat vždy s celou třídou (28 dětí) po dobu dvanácti týdnů a poté provedu porovnání.

7.5 Popis výzkumu

Vybrala jsem si kvalitativní výzkum, kdy za pomoci předem připraveného projektu, budu zkoumat rozvoj prosociálního chování ve dvou vybraných mateřských školách, kam budu docházet každý týden pracovat s dětmi. Po přečtení příběhu o Adamovi bude následovat rozhovor, ze kterého vždy vyberu a zapíši odpovědi. Poté si zahrajeme tři hry podporující prosociální chování, v jejich průběhu budu děti pozorovat, jestli dovedou ovládat své emoce, pohyb a hlas dle pravidel hry.

7.6 Metody projektu

V projektu byla pro výzkum použita metoda rozhovoru a metoda pozorování.

Rozhovor (interview)

Rozhovor je výzkumná metoda, která dokáže zachytit nejenom fakta, ale dokonce hlouběji proniknout do postojů a motivů respondentů. Můžeme zde sledovat některé reakce respondenta a podle nich upravovat proces kladení otázek. Základem rozhovoru je tedy kladení otázek a získávání odpovědí. Rozhovor je založený na interpersonálních vztazích, tudíž se doporučuje navázat s respondentem přátelský vztah a klidnou atmosféru. Často se dává přednost rozhovoru před dotazníkem; a to především tehdy, když zjišťujeme osobní nebo důvěrné odpovědi, nebo má-li respondent problémy se psaným slovem (malé děti, lidé s handicapem), dále také je-li zvýšená pravděpodobnost nevrácení dotazníku. Rozhovor je dobrým nástrojem pro zjišťování problematiky, se kterou nemá výzkumník žádné zkušenosti. Pro zjištění je

nejlepší používat otevřené otázky a údaje, které se tak získají a poté použijí na vyváření dalších strukturovaných výzkumných nástrojů. (Gavora, 2000)

Při rozhovoru dochází za pomoci přímo položených otázek a získání odpovědí ke zkoumání psychických stavů jedince. Zodpovězenými otázkami poznáváme jedincovi zájmy, konflikty, problémy apod. Rozlišujeme dva typy rozhovoru.

- **Záměrný**, během kterého vytyčenou problematiku zjišťujeme předem připravenými otázkami a celý proces pečlivě zaznamenáváme.
- **Přirozený**, ke kterému dochází velmi často. Ať při pracovním procesu či mimo něj získáváme informace o osobnosti a jejích problémech. (Dlouhá, Havlíčková, 1998)

Ve svém projektu budu používat metodu záměrného rozhovoru vždy hned po každém příběhu. Ke každému mám předem připravené otázky, kterými budu rozvíjet a posuzovat znalosti a zkušenosti o prosociálním chování u dětí.

Pozorování

Při této metodě registrujeme a pozorujeme určité projevy zkoumaného jedince. Výhodná jsou dlouhodobá pozorování, jejichž výsledky můžeme poté doplňovat krátkodobým pozorováním. Můžeme pozorovat např. citlivé a volní projevy, pracovní typ a tempo, celkové chování jedince. Osoba, která pozoruje, věnuje svou pozornost druhému jedinci či skupině, který je pozorován. Takto mezi nimi dochází ke vzájemnému vztahu. Pro přesnější zachycení detailů zkoumaného se používá třeba kamera, fotoaparát, magnetofon či dalších přístrojů. (Dlouhá, Pavlíčková, 1998)

Paní učitelka v mateřské škole má mnoho příležitostí, při kterých může během dne použít tuto metodu. Pozorování je záměrné, plánovité a sleduje nějaký cíl. Existují různé druhy pozorování, které se i často vzájemně kombinují. Druhy pozorování můžou tedy být - introspekce/extrospekce (záleží, kdo koho pozoruje), zúčastněné/nezúčastněné (podle spoluúčasti s pozorovaným), přímé/nepřímé (podle zprostředkovanosti-vidím, slyším či audio záznam), krátkodobé/dlouhodobé (dle času trvání), nestrukturované/strukturované (podle pořizování záznamů). (Tomanová, 2006)

Metodu pozorování budu používat při pohybových hrách. Pozorovat budu především, jak děti dokážou ovládat svůj tělesný aparát (štronzo), zda umí říci druhému něco pěkného a dotknout se ho (objetí, pohlazení) a s jakou chutí chtějí zachraňovat druhé (zachraňovací honičky).

8 Realizace projektu

8.1 Příprava projektu

Praktická část bakalářské práce je tvořena projektem, který byl sestaven na dvanáct týdnů. Je založen na příbězích a hrách, které v dětech rozvíjí prosociální chování, uvědomování si svých emocí, pohybů a hlasu. Na konec budou pomocí rozhovoru zjišťovány a porovnávány výsledky rozvoje.

8.2 Samotný projekt

Jako výzkumnou instituci jsem si zvolila mateřskou školu Nerudovu v Českých Budějovicích, která má prvky waldorfské pedagogiky. Každý den se skládá z jednoho příběhu, rozhovoru a tří her. Příběhy jsou vždy o chlapci Adamovi, který zažívá různá dobrodružství. Po přečtení takového příběhu následují rozhovory s dětmi, při kterých si povídáme, jak by se ony zachovaly v takovýchto situacích. Během rozhovoru zaznamenávám jejich odpovědi na diktafon a poté vyberu nejzajímavější a nejčastější odpovědi a zapíši je do záznamového archu. Mimo to používám také baterii her, která se skládá ze tří skupin her. První skupina her je založena na uvědomování si a ovládání tělesného aparátu dítěte (štronzo), druhá na umění říci druhému něco pěkného a dotknout se ho (objetí, pohlazení) a třetí na záchranu a pomoc druhému (zachraňovací honičky). Na závěr budu vytvářet evaluaci celého dne.

Evaluace

Tento pojem je přejat z anglického evaluation a znamená určení hodnoty a ocenění. Jedná se o proces stálého vyhodnocování a hodnocení kvality a efektivnosti vzdělávání, jeho podmínek a výsledků. Z pohledu pedagogiky nemluvíme jenom o hodnocení kvality, ale také o jejím zvýšení, realizaci a opětovném vyhodnocení její účinnosti. Vnímáme ho jako celkový význam při vyhodnocování pedagogických jevů. Evaluace pomáhá pedagogovi vykonávat své povolání v optimální kvalitě. (Tomanová, 2006; Svobodová, 2010)

Dílčí cíle:

Dítě a jeho tělo
-uvědomění si vlastního těla při pohybových činnostech
-pravidelným střídáním pohybových a klidných činností dochází k rozvoji fyzické a psychické zdatnosti

Dítě a jeho psychika
-rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností důležitých pro naslouchání a vyjadřování
-rozvoj schopností a dovedností vyjádřit pocity a prožitky
-rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet a prožívat na základě níže uvedených činností

Dítě a ten druhý
-posilování prosociálního chování ve vztahu k druhým lidem
-rozvoj prosociálního chování (tolerance, respekt, přizpůsobivost)

Dítě a společnost
-rozvoj dítěte projevovat se prosociálně a umět se přizpůsobovat společenskému prostředí a zvládat jeho změny
-rozvoj morálních hodnot (ohleduplnost, čestnost, pravdomluvnost)

Dítě a svět
-rozvoj úcty k životu svému i druhých lidí
-pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit

Očekávané výstupy:

-umět ovládat své tělo při změnách ke zklidnění
- vyjádřit samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity
-naslouchat druhým, vyčkat, až druhý dokončí myšlenky
-záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost
-uvědomovat si citové prožitky (láska, radost, spokojenost, strach, smutek)
-umět prožívat a projevovat co cítím (soucit, radost)
-chápat, že přestože je každý jiný, tak mají všichni lidé stejnou hodnotu
-uvědomovat si svá práva a přiznávat stejná práva druhým lidem, respektovat je
-vnímat druhé lidi, jejich potřeby, chovat se k nim citlivě a ohleduplně
-umět se domluvit na společném řešení problému
-chovat se zdvořile bez předsudků a s úctou k druhým lidem
-vnímat, že svět lidí má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný

Organizace:

-na koberci v herně, činnosti jsou dobrovolné

První týden

Tento týden byl seznamovací. Příběh nebyl použit, čas byl věnován hraní her.

Pomůcky: královská koruna, barevné šátky, mrazící hůlka

Hra: Král je doma, král není doma – ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Hra: Mám, šáteček mám – říci druhému něco pěkného, dotek

Hra: Mrazík – pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějovice

1. **Král je doma, král není doma**

Tato hra byla pro děti nová, i přesto s ní neměly žádné problémy. Dodržovaly pravidla a vše probíhalo podle očekávaných představ.

2. **Mám, šáteček mám**

Děti utvořily kroužek, v něm si předávaly šátek, čímž docházelo k vzájemným dotekům. Pro větší počet dětí bylo dáno k dispozici více šátků.

3. **Mrazík**

Z této hry byly děti nadšené, neboť je známá, pohybová a velice oblíbená. S radostí se vzájemně zachraňovaly upřímným objetím.

Shrnutí her

Děti nejvíce bavila hra – Mám, šáteček mám. Povídaly jsme si s dětmi, jaké emoce prožívaly a co se jim nejvíce na této hře líbilo. Hra byla pro děti velmi známá, nemusely mít proto obavu, že by jí nezvládly.

Vimperk

1. **Král je doma, král není doma**

Když byl král doma, vše probíhalo podle očekávání. Když odešel, děti mírně křičely a postávaly na místě. Vždy po chvilce, aniž by král přišel, přestaly a chovaly se, jako by byl král již zpět doma.

Je zde patrné, že se děti nikdy s tímto typem hry nesetkaly.

2. **Mám, šáteček mám**

Děti utvořily kroužek, v něm si předávaly šátek, čímž docházelo k vzájemným dotekům. Pro větší počet dětí bylo dáno k dispozici více šátků.

3. **Mrazík**

Hra byla pro děti známá, přesto nešlo přehlédnout, že se při vysvobozování dostatečně neobjímají, jenom do „zmraženého“ dítěte plácly. Proto byla hra zastavena, a kouzlo vysvobozování bylo dětem znovu připomenuto. Při zahájení nové hry se děti snažily pravidlo vysvobozování dodržovat.

Shrnutí her

Děti nejvíce bavila hra - Mrazík. Tato odpověď se dala očekávat. Již při samotném sledování byla vidět zapálenost dětí do hry. Po skončení hry jsme si s dětmi povídali, jaké emoce prožívaly, a co se jim nejvíce na této hře líbilo.

Druhý týden

Pomůcky: žádné

Hra: Baba kulhavá - říci druhému něco pěkného, dotek

Příběh: Adam nemá kamarády

Adam šel s maminkou na dětské hřiště, kde si hrává se svými kamarády Hugem a Aničkou. Prázdniny skončily, a proto zde jeho kamarádi nebyli. Šli do mateřské školy, kam chce jít Adam také.

Hra: Molekuly - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Hra: Myšičko myš, pojď ke mně blíž - pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějovice

1. **Baba kulhavá**

Při hře nastal zmatek. Děti nevěděly, kdo má babu. Hra byla zastavena a dětem se znovu vysvětlila pravidla. I přes opakované vysvětlení děti pravidla hry nechápaly. Všechny běhaly střemhlav kupředu, aniž by věděly, kdo je honí. Ty, co předávaly babu, si i nadále po předání držely místo, kde se jich bývalá baba dotkla. Hra byla proto ukončena.

Důkaz, že tato hra není vhodná pro děti předškolního věku (paidea), ale spíše pro starší děti (ludus).

Shrnutí příběhu

Děti bavilo odpovídat na otázky. Každé dítě chtělo něco říci.

2. Molekuly

Hra se dětem dařila. Lehce tvořily skupinky podle čísel vyřčených vyučujícím. Vždy se zastavily a ve „štronzu“ čekaly na další pokyn.

3. Myšičko myš, pojď ke mně blíž

Hru děti také znaly. Problémem v mateřské škole Nerudova, je nedostatečný prostor na hry. Dětem se proto těžko tvořil kruh a potíže dělalo i jeho obíhání. Své kamarády i přesto úspěšně zachraňovaly.

Vimperk

1. Baba kulhavá

Ve Vimperku hra dopadla úplně stejně jako v Českých Budějovicích. Nastal zmatek a děti nevěděly, kdo má babu. Jen se tak potvrdila předchozí domněnka o nevhodnosti této hry pro děti předškolního věku.

Shrnutí příběhu

Děti bavilo odpovídat na otázky. Každý chtěl něco říci.

2. Molekuly

Hra Molekuly, dětem nedělala žádné problémy. Vždy ve štronzu čekaly na vyřčená čísla. Žádný problém nenastal do té doby, než byla učitelkou vyřčena číslovka šest. Když už se dětem podařilo přijít na to, kolik jich má ve skupince být, a jeden z nich měl odejít ke zbývajícím dětem, tak se nikomu odejít nechtělo. Schylující se hádce zabránil až pokyn vyučujícího: *„Stačí, molekuly se pohybují dál po prostoru!“*

3. Myšičko myš, pojď ke mně blíž

Hru si děti užily a vše probíhalo tak, jak mělo. S chutí zachraňovaly své kamarády.

Třetí týden

Pomůcky: žádné

Hra: Vítaná - říci druhému něco pěkného, dotek

Hra: Smutná, malá kočička - říci druhému něco pěkného, dotek

Příběh: Maminka to zařídila

Maminka si s Adámkem povídá, jak probíhá celý den ve školce, kdo je to paní učitelka, a co ho vlastně čeká. Adam začíná mít trochu strach, a tak si s sebou vezme svého plyšového kamaráda, medvěda Jůlinku.

Hra: Cukr, káva, limonáda - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Evaluace

České Budějovice

1. **Vítaná**

Na začátku se již děti přivítaly svým vítacím rituálem, proto místo vítání bylo zařazeno přání něčeho pěkného. Dítě se otočilo na dítě po své pravici, podívalo se na něj a řeklo mu něco pěkného. Např.: *„Přeji ti pěkný den. Přeji ti, aby tě dneska nikdo nezlobil. Ať se máš dobře.“* Tímto způsobem se postupovalo po celém kruhu, až si všechny děti popřály, což se dětem dařilo.

2. **Smutná, malá kočička**

Všichni si chtěly vyzkoušet být smutnou malou kočičkou. Byla pro ně inspirací k rozveselení ostatních.

Shrnutí příběhu

Otázky ohledně hraček a plyšáků byly dětem velmi blízké. S radostí na ně odpovídaly.

3. **Cukr, káva, limonáda**

Děti hru dobře znají a hned si začaly upravovat pravidla. Např., pokud se některé dítě pohnulo při „štronzu“, tak si dítě odříkávající říkanku vymyslelo, o kolik kroků se posune hýbající se dítě zpět, či dokonce vpřed.

Podle výše uvedeného lze usuzovat, že jsou děti zvyklé upravovat pravidla a domlouvat se na nich. Jediný problém u této hry skýtal malý prostor a k němu neúměrně dlouhá říkanka.

Vimperk

1. **Vítaná**

Děti se pohlazením přivítaly ve školce.

2. **Smutná, malá kočička**

Děti se velice nasmály. Bavilo je dělat obličeje a grimasy. Smála se nejenom smutná kočička, ale i všechny děti. Šťastné obličeje všech zúčastněných dětí dokázaly zábavnost a oblíbenost hry.

Shrnutí příběhu

Otázky k příběhu byly dětem blízké a s radostí na ně odpovídaly. U otázky: „Kdo je tvůj největší kamarád?“ nezačaly hovořit o plyšových kamarádech, nýbrž o lidech, přestože se celý rozhovor nesl v duchu plyšáků.

3. **Cukr, káva, limonáda**

Děti dodržovaly úplně přesná pravidla. Po celou dobu hry čekaly na pokyny vyučujícího a samotné je ani nenapadalo něco pozměnit či upravit.

Čtvrtý týden

Pomůcky: CD, rádio, šátky, malé obruče

Hra: Hudební cestičky k domečkům - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Hry: Molekuly - ovládání tělesného aparátu (štronzo)**x Mám, šáteček mám** - říci druhému něco pěkného, dotek

Příběh: Co viděla Julinka ve školce

Adam je poprvé ve školce. Jde si hrát s Aničkou do kuchyňky, kam za nimi přijde Hugo. Začne se mu posmívat a míří na Adama pistolí z lega. Adam se brání a do toho všeho přijde paní učitelka.

Hry: Myšičko myš, pojď ke mně blíž - pomoci druhému a zachránit ho x **Cukr, káva, limonáda** - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Evaluace

České Budějovice

1. **Hudební cestičky k domečkům**

Průběh hry byl bezproblémový, děti dodržovaly pravidla a na hudbu pobíhaly mezi kroužky. Po dohrání hudby si děti našly volný domeček a ve „štronzu“ čekaly na spuštění hudby.

2. **Molekuly x Mám, šáteček mám**

Děti dostaly na výběr ze dvou her. Jednohlasně žádaly hru - Rybičky, rybáři, neboť jí hrály předchozí dny s paní učitelkou a moc je zaujala. Dětem bylo vyhověno.

Shrnutí příběhu

Děti nad otázkami přemýšlely, žádná je nepřekvapila. Věděly, jak by se v takových situacích zachovaly.

3. **Myšičko myš, pojď ke mně blíž x Cukr, káva limonáda**

Z výběru si děti vybraly hru - Cukr, káva, limonáda. Hra se zdařila.

Vimperk

1. **Hudební cestičky k domečkům**

Z důvodu nefunkčnosti CD přehrávače, byla při pobíhání dětí kolem obručí nahrazena hudba z přehrávače živým zpěvem známých lidových písní v podání vyučujícího. Jinak vše probíhalo tak, jak mělo. Když hudba dohrála, tak si děti našly nějaký volný domeček a ve „štronzu“ čekaly na další písničku.

2. **Molekuly x Mám, šáteček mám**

Děti si vybraly hru - Mám, šáteček mám. Jelikož skoro celé dopoledne nacvičovaly na vánoční besídku, bylo pro ně náročné udržet ještě pozornost. Při hře různě zlobily, zvětšovaly a roztáčely kroužek tak, že padaly na zem. Měly z toho legraci a nebyly schopny přijímat a dodržovat pravidla. Při opakování hry docházelo k výše popsaným efektům, proto byla hra ukončena.

Shrnutí příběhu

Děti byly některými otázkami zaskočeny a nevěděly, co odpovědět. Na otázky „Jaké to je, když se mi někdo posmívá?“, „Jak bych mohl zachránit Jůlinku?“, „Co bys dělal, kdyby ti chtěl někdo ublížit?“, většina dětí odpověděla, že by se poprala a bojovala.

3. **Myšičko myš, pojď ke mně blíž x Cukr, káva limonáda**

Děti si vybraly hru - Cukr, káva, limonáda. Společně ji už hrály, neměli proto problém se na ni soustředit. Po dokončení říkanky se vždy zastavily, a s napětím čekaly, kdy se vedoucí dítě otočí.

Pátý týden

Pomůcky: modrý šátek, hůlka, klobouk

Hra: Baba zimnice - pomoci druhému a zachránit ho

Hra: Sochař - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Příběh: Jablečná bitva (aneb ve školce se nepereme, ale jak to udělat?)

Dnes šly děti na školní zahradu sbírat jablka na koláč. Během sbírání hodil Hugo na Adama shnilé jablko. To se Adamovi nelíbilo a nastala jablečná bitva.

Hra: Škrhola - říci druhému něco pěkného, dotek

Evaluace

České Budějovice

1. **Baba zimnice**

Děti hru vůbec neznaly, přesto se uměly ve hře orientovat. Baby zimnice se nebály a zachraňovaly se slovy, která dávají teplo. Musely přemýšlet a soustředit se, s čímž neměly viditelný problém.

2. **Sochař**

Hra na sochaře děti také velmi bavila. Při míchání pobíhaly a při modelování měly velkou fantazii. Děti měly problém s pokyny vyučujícího. I přes znovu vysvětlení pravidel měly tendenci pobíhat jako daný model.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad chováním Adama a jeho kamarádů a odpovídaly podle svého úsudku.

Náznaky prosociálního chování.

3. **Škrhola**

Děti hru neznaly a bylo pro ně dosti obtížné někomu říct: *„To mi nedělej.“* Nutno proto hru opakovat v dalších týdnech.

Vimperk

1. **Baba zimnice**

Děti hru neznaly, ale dokázaly ji zvládnout. Měly problém v druhé variantě hry, když měly na někoho mrkat, aby je zachránil slovem dávající teplo. Reakce dětí byly pomalejší a hra byla obtížná na pozornost.

2. **Sochař**

Stejný průběh jako u dětí v Českých Budějovicích. Při míchání pobíhaly a při modelování měly velkou fantazii.

Shrnutí příběhu

Děti nad chováním Adama a jeho kamarádů přemýšlely, ale nenapadalo je žádné řešení.

3. **Škrhola**

Škrholy se děti nejprve trochu bály, ale pak si na něj zvykly a chtěly se jím také stát. Trochu jim dělalo problémy dodržovat pravidla, např. když Škrhola řekl: *„Já tě praštím,“* tak dítě odpovědělo*: „Dobře“.* Ještě více překvapující bylo, když Škrhola řekl: *„Já tě pohladím,“* odpověď zněla: *„Ne“.*

Šestý týden

Pomůcky: mrazící hůlka, klobouk

Hra: Řeřicha, ředkev, křen a tuřín - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Příběh: Žalování x záchrana

Vyprávěla jsem dětem příběh o holčičce Filoméně, která pořád žalovala. Konečným zjištěním bylo, že žalování není vždy chybou.

Hra: Mrazík - pomoci druhému a zachránit ho

Hra: Škrhola - říci druhému něco pěkného, dotek

Evaluace

České Budějovice

1. **Řeřicha, ředkev, křen a tuřín**

Všechny děti si chtěly vyzkoušet „zuření“. Vadou bylo řádění všech dětí současně. Znovu jim byla vysvětlena pravidla, kýžený výsledek to ale bohužel nepřineslo.

Shrnutí příběhu

Děti bez problémů rozlišovaly, jaká situace je žalování a jaká je záchrana.

2. Mrazík

Zapojení do hry nedělalo nikomu problémy, neboť je známá. Jako gesto záchrany si děti vybraly pohlazení.

3. Škrhola

Děti hru znaly z předchozího týdne, proto si ji více užily a pokrok v ní byl patrný při říkání druhému *„to mi nedělej“.*

Vimperk

1. Řeřicha, ředkev, křen a tuřín

Po vysvětlení pravidel, byly všechny děti ihned pro tuto hru. Všechny si chtěly vyzkoušet „zuření“, ale když na někoho přišla řada, moc mu to nešlo, styděl se, a jeho „zuření“ bylo velmi slabé.

Shrnutí příběhu

Děti bez problémů rozlišovaly, jaká situace je žalování a jaká je záchrana. Nejvíce je bavilo vymýšlet, jaké by ty situace měly důsledek, i když na to nebyly tázáni.

2. Mrazík

Zapojení do hry nedělalo nikomu problémy, neboť je známá. Jako gesto záchrany si děti vybraly pohlazení.

3. Škrhola

Všichni si chtěli vyzkoušet být Škrholou. Neobvyklé bylo, když někdo řekl Škrholovi *„To mi nedělej!“*, tak se všichni začali smát. Tento fakt lze přisuzovat směšným gestům a postojům odmítajících dětí. I přes výše uvedený jev byl o proti minulému týdnu viditelný pokrok v pochopení smyslu hry.

Sedmý týden

Pomůcky: papír s volumem, kouzelná hůlka, modrý šátek, míček

Hra: Rádio - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Hra: Baba zimnice - pomoci druhému a zachránit ho

Příběh: Dřevěný hrad

Adámek neví, s čím si bude dneska ve školce hrát, všimne se Jirky, který si staví hrad z kostek. Chce se k němu přidat, ale Jirka nechce. Jak to Adam vyřeší.

Hra: Čaroděj zimního království - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Evaluace

České Budějovice

1. **Rádio**

Hra byla zdařilá, děti neměly problém s ovládáním hlasu.

2. **Baba zimnice**

Hra děti bavila a neměly s ní žádné velké problémy. S chutí se vzájemně zachraňovaly.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad dalším příběhem o Adamovi. Uvažovaly nad chlapcovými emocemi a emocemi druhých lidí.

3. **Čaroděj zimního království**

Děti byly do hry zaujaté a dokázaly ovládat své tělo (štronzo).

Vimperk

1. **Rádio**

Děti měly problém s ovládáním svého hlasu.

2. **Baba zimnice**

Hra děti bavila a neměly s ní žádné velké problémy. S chutí se vzájemně zachraňovaly.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad dalším příběhem o Adamovi. Zda se zachoval správně a uvažovaly nad chlapcovými emocemi a emocemi druhých lidí.

3. **Čaroděj zimního království**

Děti byly do hry zaujaté a dokázaly ovládat své tělo (štronzo).

Osmý týden

Pomůcky: modrý šátek

Hra: Všechno lítá, co peří má - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Příběh: Letadlo

Adam si chce ve školce kreslit. Sedne si ke stolku, kde si kreslí Pepa letadlo. Adam se snaží nakreslit podobné, což se Pepovi nelíbí.

Hra: **Stisky** - říci druhému něco pěkného, dotek

Říci si něco pěkného - říci druhému něco pěkného, dotek

Hra: **Myšičko myš** - pomoci druhému a zachránit ho x **Baba zimnice** - pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějovice

1. **Všechno lítá co peří má**

Hra byla pro děti známá, tak si procvičily, co všechno lítá.

Shrnutí příběhu

Děti nepřemýšlely jenom nad příběhem, ale přemýšlely globálně. Věděly, že posmívání není pěkné.

2. **Stisky; Říci se něco pěkného**

Posílání stisků, dětem nedělalo žádné velké problémy. Říkaly si celkem moudrá přání, např.*: „Přeji ti pěkný den. Ať ti chutná oběd. Ať tě nikdo nezlobí. Měj se pěkně.“*

3. **Myšičko myš, pojď ke mně blíž x Baba zimnice**

Děti si vybraly hru „Myšičko myš“, je pro ně známá a mají ji rády.

Vimperk

1. **Všechno lítá co peří má**

Některé děti hru neznaly, ale všechny ji bez problému zvládaly.

Shrnutí příběhu

Děti nepřemýšlely jenom nad příběhem, ale přemýšlely globálně. Věděly, že posmívání není pěkné.

2. **Stisky; Říci se něco pěkného**

Posílání stisku se dětem dařilo. Jedno z dětí bylo hrou natolik zaujato, že ostatní napomínal, kdy má kdo posílat stisk.

Děti si říkaly slova, např.: *„Přeji ti, ať jsi policajtem. Přeji ti, aby tě maminka nezlobila. Přeji ti, abys nezlobil maminku. Ať ti táta koupí auto. Ať máš hodně hraček.“*

3. **Myšičko myš, pojď ke mně blíž x Baba zimnice**

Děti si vybraly hru „Myšičko myš“, dokázaly při ní všechny děti ochotně zachraňovat.

Devátý týden

Pomůcky: židličky

Hra: Voda, vítr, blesk, medvěd - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Příběh: Sluníčko

Děti ve školce vyrábí papírová sluníčka. Adámek neví, co má dělat. Paní učitelka se nejprve zlobí, potom Adámkovi vysvětlí, že se stačí zeptat, když si někdo neví s něčím rady.

Hra: Smutná malá kočička – říci druhému něco pěkného, dotek x **Kreslení na záda** - říci druhému něco pěkného, dotek

Hra: Blázen - pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějocice

1. **Voda, vítr, blesk, medvěd**

Dětem se hra dařila a rychlejší změny v pohybech jim nevadily. Ukázalo se, že jsou zvyklé měnit si pravidla hry. Při pokynu „štronzo“ vytvářely různé pózy.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad Adamovou situací, věděly, co by měly dělat.

2. **Smutná, malá kočička x Kreslení na záda**

Děti toužily zahrát si hru - Mrazík, tak jim bylo vyhověno.

3. **Blázen**

Během hry docházelo mezi dětmi ke konfliktům, neboť všichni chtěly být hlavním hrdinou. Nikdo si nechtěl sedat na židle, a ani po zopakování pravidel, je děti nechtěly dodržovat. Dětem se hra nelíbila.

Vimperk

1. **Voda, vítr, blesk, medvěd**

Děti se rády pohybují a na této hře to bylo patrné. Aktivně a s chutí sedaly na židle, schovávaly hlavu pod židle, nebo lehaly na zem dle pokynu vyučujícího.

Shrnutí příběhu

Děti radily Adamovi s jeho situací. Ony samy také občas potřebují od někoho poradit.

2. **Smutná, malá kočička x Kreslení na záda**

Děti si vybraly „Smutnou, malou kočičku“. Vystřídaly se v roli kočičky a užily si spoustu legrace.

3. **Blázen**

Během hry docházelo mezi dětmi ke konfliktům, neboť všichni chtěly být hlavním hrdinou. Nikdo si nechtěl sedat na židle, a ani po zopakování pravidel, je děti nechtěly dodržovat. Dětem se hra nelíbila.

Desátý týden

Pomůcky: klíče, hnědý šátek, hůlka

Hry: **Řeřicha, ředkev, křen a tuřín** - ovládání tělesného aparátu (štronzo) x **Sochař** - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Příběh: Prázdniny

Adam má prázdniny a hraje si na zahradě se svými kamarády. Je tam velká legrace a to hlavně s červenými broučky. Adam si z nich dělá legraci a šťouchá do nich klacíkem. To se mu však jednou vymstí a přihodí se mu něco nečekaného.

Hra: Klíčník - říci druhému něco pěkného, dotek

Hra: Medvěd - pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějovice

1. **Řeřicha, ředkev, křen a tuřín x Sochař**

Děti si vybraly hru na Sochaře. Pokyn „štronzo“ jim i přes snažení činil velké potíže.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad ohleduplností, nad správným a špatným chováním. Na konci příběhu bylo poučení.

2. **Klíčník**

Děti se při hře přidávaly ke klíčníkovi a poslední z řady si vybíral mezi ostatními dětmi.

3. **Medvěd**

Pro nedostatek prostoru, byly děti rozděleny do dvou skupin. Jedna skupina seděla na kraji koberci a druhá si mezi tím zahrála na medvěda. Po chvilce se skupinky vystřídaly. Hrající děti se vzájemně zachraňovaly před medvědem a sedící děti slovně podporovaly své kamarády.

Vimperk

1. **Řeřicha, ředkev, křen a tuřín x Sochař**

Děti si vybraly hru „Na Sochaře“. Oproti poslednímu hraní bylo patrné zlepšení.

Shrnutí příběhu

Děti si neuvědomily význam slova ohleduplnost. Na konci příběhu bylo poučení.

2. **Klíčník**

Děti se při hře přidávaly ke klíčníkovi, a poslední z řady si vybíral mezi ostatními dětmi. Rozvíjely svou fantazii a vymýšlely, kam by s kým mohly jít na procházku.

3. **Medvěd**

Problémem bylo, byla-li medvědem dívka, tak se stále v roli medvěda střídaly dívky. Změnou pravidel se tento problém odboural a začalo se vybírat i mezi chlapci.

Jedenáctý týden

Pomůcky: královská koruna

Hra: Líbí se mi na tobě - říci druhému něco pěkného, dotek

Příběh: Prosím x děkuji

V tomto příběhu Adam popisuje průběh dne u něj ve školce. Má kamaráda Lukáše, který neví, jak se má v určitých situacích chovat. Netuší, kdy má poprosit, a kdy poděkovat. Na příběh navazují různě podobné situace, o nichž si s dětmi povídám.

Hry: Král je doma, král není doma – ovládání tělesného aparátu (štronzo) x **Všechno lítá, co peří má** – ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Hra: Sedí král na trůnu - pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějovice

1. **Líbí se mi na tobě**

Děti si vzájemně říkaly, co se jim na každém líbí, často mluvily o vzhledu ostatních.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad různými situacemi, jak by se v které zachovaly. Kdy by řekly prosím a kdy děkuji. Všechny situace zvládly dobře.

2. **Král je doma, král není doma x Všechno lítá, co peří má**

Při hře „Král je doma, král není doma“, nedělalo dětem problém ovládání tělesného aparátu (štronzo).

3. **Sedí král na trůnu**

Děti měly problém s orientací v prostoru. Museli být vytvořeny hranice území krále, aby nedocházelo k rychlému ukončení hry.

Vimperk

1. **Líbí se mi na tobě**

Děti si vzájemně říkaly, co se jim na každém líbí, často mluvily o vzhledu ostatních.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad různými situacemi, jak by se v které zachovaly. Kdy by řekly prosím a kdy děkuji. Všechny situace zvládly dobře.

2. **Král je doma, král není doma x Všechno lítá, co peří má**

Děti si vybraly hru „Všechno lítá, co peří má“. Vše probíhalo dle pravidel. Děti neměly problém s ovládáním tělesného aparátu (štronzo).

3. **Sedí král na trůnu**

Děti měly problém s orientací v prostoru. Museli být vytvořeny hranice území krále, aby nedocházelo k rychlému ukončení hry.

Dvanáctý týden

Pomůcky: CD, rádio, malé obruče, židličky

Hra: Místo po mé pravici - říci druhému něco pěkného, dotek

Příběh: Adam na hřišti

Hned po školce jde Adam s maminkou nakoupit a poté na oblíbené dětské hřiště. Běží si hrát na dřevěný hrad. Z něj sleduje Toníka, který upadl a začíná plakat. Neváhá a jde mu pomoci.

Úkol: Děti dostanou za úkol dělat si vzájemně od této chvíle až do oběda radost. V šatně mohou někomu pomoci zavázat boty, zapnout zip, podat, sundat atd. Venku mohou přijmout ostatní mezi sebe do hry, říci si něco pěkného, pohladit se, usmát se na někoho. Před obědem si povíme, jak to dětem šlo.

Hry: **Hudební cestičky k domečkům** - ovládání tělesného aparátu (štronzo) x **Voda, vítr, blesk, medvěd** - ovládání tělesného aparátu (štronzo)

Hra: Židličkovaná - pomoci druhému a zachránit ho

Evaluace

České Budějovice

1. **Místo po mé pravici**

Velmi málo dětí se při této hře prostřídalo. Na židličku si sedali většinou jenom třídou oblíbené děti a ke konci hry se na volné židličce střídali jenom 4 chlapci. Stále se vzájemně vybírali. Ostatní děti byly naštvané a hra je nebavila.

Hra s těmito pravidly není vhodná pro děti tohoto věku.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad radostí v příběhu a jejich osobní radostí. Při zmiňování své osobní radosti, hodně vzpomínaly na materiální radosti.

2. Hudební cestičky k domečkům x Voda, vítr, blesk, medvěd

Děti si vybraly hru „Voda, vítr, blesk, medvěd“. S dodržováním pravidel nebyl problém.

3. Židličkovaná

Řešení problému malého počtu židlí děti zvládly podělením se o svou židli a zachráněním nesedících dětí.

Úkol – Děti si dělaly vzájemně radost. Vždy se jednalo o radost materiální.

Vimperk

1. Místo po mé pravici

Velmi málo dětí se při této hře prostřídalo. Dívky si vybíraly mezi dívkami a chlapci mezi chlapci.

Shrnutí příběhu

Děti přemýšlely nad radostí v příběhu a jejich osobní radostí. Při zmiňování své osobní radosti, hodně vzpomínaly na materiální radosti.

2. Hudební cestičky k domečkům x Voda, vítr, blesk, medvěd

Děti si vybraly hru „Voda, vítr, blesk, medvědi“ a pravidla zde dodržovaly.

3. Židličkovaná

Řešení problému malého počtu židlí děti zvládly podělením se o svou židli a zachráněním nesedících dětí.

Úkol – Děti si dělaly vzájemně radost. Ať udělaly někomu radost, či někdo udělal radost jim, vždy se jednalo o materiální radost.

Porovnání rozdílů u rozhovorů

Rozhovory byly provedeny s 28 dětmi z Českých Budějovic a Vimperku ve věku 5-6 (7) let. Do tabulky jsem zaznamenala rozdílné odpovědi, zodpovězené dětmi na základě otázek, které byly použity při rozhovorech, navazujících na příběhy.

	České Budějovice	**Vimperk**
1. Který je tvůj největší kamarád? Proč? (hovoříme o plyšácích)	Adam: „Já mám plyšovou kočičku a jmenuje se Kikina.“ Filip: „Já mám pandičku. Protože je pěkně plyšová.“	Dominik: „Já mám kamaráda Davídka.“ Madlenka: „Štěpánka.“
2. Už se ti někdy někdo posmíval? Jaké to je?	Matěj: „Jo.“ Nela: „Ne.“ Matěj: „Hnusné.“	Nela: „Jo.“ Jaké to bylo, už děti neví.
3. Adam Jůlinku zachránil. Mohl ji zachránit ještě jinak?	Šárka: „Že by jí dal pryč.“ Honzík: „Dal by jí za záda.“ Elenka: „Schoval by jí.“	Všichni: „Ne. Jo.“ Děti nenapadá, jak by ji mohl jinak zachránit.
4. Co bys udělal ty, kdyby ti chtěl někdo ublížit?	Terezka: „Utekla.“ Mareček: „Dal bych hlavu dolů a ono by to proletělo jinam.“ Vojtík: „Řek bych to paní učitelce.“	Sára: „Já bych utekla a řekla to paní učitele.“ David: „Já bych s ním bojoval a mečem mu pích do břicha.“ Karolínka: „Já jsem Kikině dala facku, bouchla jsem jí, a pak jsem se schovala.“
5. Co mohl Adam udělat, aby se nemusel prát?	Elenka: „Říct to paní učitelce.“	(neví)
6. Co myslíte, co s tím děti a paní učitelka udělaly? (jablečná bitva)	Filip: „Aby to nedělali. Aby toho nechali.“ Anytka: „Paní učitelka by to řekla mamce a mamka by mu vynadala.“ Vojtík: „Aby se mu omluvili.“	Anička: „Umejt si to.“ Karolínka: „Voňavku, aby se nastříkal.“ Dominik: „Že to řekne paní učitelce.“
7. Vyučující: „A mohli by si třeba říct, že se budou snažit tohle pravidlo dodržovat?“	Děti: „Ano.“	Děti: „Ne.“

8. Už jste také zažili, že by se k vám někdo takto choval?	Šárka: „Sestřička mě kousla.“ Matěj: „My jsme hráli fotbal a Péťa do mě tady strčil.“	Nela: „Jo. Ke mně ten náš Adámek.“ Madlenka: „Davídem mě bouchl semhle. Na mě Adam vyplazuje tohle.“ Robík: „U nás zlobí Románek, Adámek a Denis.“ (děti ze školky)
9. Co vám kdy udělalo radost?	Matěj: „Mně se líbí, když mě mamka se strejdou vezmou na plavání. Jeli jsme plavat do Německa a já tam jel na tobogánu.“ Vilík: „Já mam rád, když jsme jeli s mamkou do Itálie a tam jsem krmil krokodýly.“ Anytka: „Když mě maminka pohladí.“	Toník: „Legrace. A když mě mamka vezme na motorky.“ Ája: „Pojedeme na dovolenou do Turecka nebo do Chorvatska. A tam se mi moc líbí.“ Madlenka: „Mně udělalo radost, když jsem jela poprvé na koních.“

Porovnání rozdílů u her

Hry byly taktéž provedeny s 28 dětmi z Českých Budějovic a Vimperku ve věku 5-6 (7) let. Do tabulky jsem zaznamenala rozdílné situace, které nastaly při různých hrách.

	České Budějovice	**Vimperk**
1. Král je doma, král není doma	Nebyl zde žádný problém.	Děti neví, zda smí či nesmí dupat.
2. Mrazík	Nebyl zde žádný problém.	Docházelo k nedostatečnému objímání.
3. Cukr káva limonáda	Děti si samy upravovaly pravidla.	Děti dodržovaly úplně přesná pravidla a vždy čekaly na pokyny vyučujícího.
4. Rádio	Nebyl zde žádný problém.	Děti měly problémy s ovládáním svého hlasu.
5. Voda, vítr, blesk a medvědi	Děti vše dodržovaly a při štronzu si vymýšlely různé pózy.	Děti dělaly přesně to, co řekl vyučující.
6. Molekuly x Mám, šáteček mám	Rybičky, rybáři	Mám, šáteček mám
7. Smutná malá kočička x Kreslení na záda	Mrazík	Smutná malá kočička
8. Baba kulhavá	Došlo ke zmatkům, děti stále nevěděly, kdo má kdy babu.	Došlo ke zmatkům, děti stále nevěděly, kdo má kdy babu
9. Sochař	Děti měly problémy se štronzem.	Děti měly problémy se štronzem.
10. Škrhola	Dívky si vybírají jenom mezi dívkami a hoši mezi hochy. Některé děti chtěly od Škrholy praštit a nechtěly od něj pohladit.	Dívky si vybírají jenom mezi dívkami a hoši mezi hochy. Některé děti chtěly od Škrholy praštit a nechtěly od něj pohladit.
11. Řeřicha, ředkev, křen a tuřín	Všechny děti chtěly divočit.	Děti se obávaly dupat, křičet, zuřit.
12. Pěkná slovíčka	Dětem to šlo krásně.	Dětem to šlo krásně.
13. Blázen	Všichni chtěli být bláznem. Nikdo nechtěl sedat na židle.	Všichni chtěli být bláznem. Nikdo nechtěl sedat na židle.
14. Líbí se mi na tobě	Všichni mluví o vzhledu.	Všichni mluví o vzhledu.
15. Židličkovaná	Všichni se s radostí dělili o své židličky s druhými.	Všichni se s radostí dělili o své židličky s druhými.

9 Vyhodnocení praktické části

Při porovnávání dětí z Českých Budějovic a z Vimperku je z rozhovorů patrná větší vnímavost a vyzrálost dětí z Českých Budějovic. Vědí, o čem se právě hovoří a neodbíhají od tématu (1. a 6. odpověď v tabulce). Děti z Vimperku si občas nedokáží vybavit své emoce, nebo jak by se mohly ještě v určitých situacích jinak zachovat (2. 3. 5. odpověď v tabulce). Dále při rozhovoru o ubližování, většinu dětí z Vimperku napadalo jako obrana, fyzický boj (4. odpověď v tabulce). Je zřejmé, že děti z Českých Budějovic jsou zvyklé společně se domlouvat na pravidlech (7. odpověď v tabulce). Z 9. odpovědi v tabulce si můžeme povšimnout, že děti v tomto věku si uvědomují hlavně materiály, které jim způsobují radost.

Z her je poté patrné, že ve Vimperku je ze strany paní učitelky kladen důraz na autoritativní vedení třídy, (1. 5. 11. hra). Také zde nastal během dvou her problém, a to při nedostatečném objímání a ovládání hlasu (2., 4. hra). V Českých Budějovicích jsou děti zvyklé upravovat si samy pravidla (3., 5., 11. hra). Také jsou podporovány k dobrovolné volbě, přičemž si z mých nabídnutých her zvolily dle svého zájmu úplně jinou (6., 7. hra). V obou městech se při některých hrách objevovaly obdobné reakce. Například při hře „Líbí se mi na tobě“ se děti zabývaly pouze vzhledem. Nikoho však nenapadly třeba povahové vlastnosti (14. hra). Problémy se „štronzem“ nastávaly u 9. hry, přičemž děti nevěděly, zda mají danou věc napodobit v pohybu či nikoli. Dále je zde vidět, že si děti vzájemně s radostí pomáhají a říkají si milá slova (12., 15. hra). Zajímavým poznatkem je, že děti v Českých Budějovicích chtějí poznávat stále nové hry, na rozdíl od dětí ve Vimperku, které chtěly stále opakovat hry z předchozích dnů, přičemž jednaly tak, jak jsou zvyklé u své paní učitelky. Jako další zajímavý poznatek považuji, že děti MŠ Nerudova se projevují spontánněji, nemají problém v rámci hry křičet, dupat, běhat. Děti z Vimperku se více ohlížejí na autoritu paní učitelky a hry si tolik neužijí. Všechny hry se mi osvědčily, ale opatrná bych byla u 8., 9., a 13. hry v tabulce. Hru číslo 8, bych raději nedoporučovala, poněvadž v ní měly děti problémy s orientací, kdo má kdy babu. U 10. hry je důležité opakovat pravidla hry, aby děti pochopily její smysl. Při 13. hře se objevuje snaha dětí stát se hlavní postavou hry a být více aktivní. Všichni chtěli být hlavním bláznem a nechtěly přijmout fakt, že blázen může být jenom jeden. Nepodařilo se mi najít způsob, jak toto dětem vysvětlit.

Z rozhovorů i her je patrný předchozí rozvoj prosociálního chování již v mladším věku u dětí v Českých Budějovicích. U těchto dětí je kladen důraz na individualitu, partnerství, efektivní komunikaci a svobodné rozhodování dětí. Na rozdíl tomu u dětí ve Vimperku, kde je ze strany paní učitelky kladen důraz na autoritativní vedení. Z výsledků mého výzkumu je zřejmé, že každá třída je na trochu jiné úrovni prosociálního chování. Tento fakt lze přikládat prvkům waldorfské pedagogiky, jež mateřská škola v Českých Budějovicích využívá.

ZÁVĚR

Chovat se prosociálně, myslet na druhé lidi, mít k nim úctu, respekt a vnímat jejich existenci je základ toho, aby člověk mohl být ve společnosti druhých lidí šťastný. Proto by se nemělo zapomínat na rozvoj prosociálního chování již od nejútlejšího věku dítěte.

Cílem mé práce bylo poukázat na možnosti mateřské školy při formování prosociálních postojů a chování u dětí předškolního věku a pokusit se ověřit účinnost jiné časové formy působení na děti než denní.

V teoretické části jsem zmapovala informace potřebné k realizaci praktické části. V ní jsem pracovala s příběhy, které částečně napsala vedoucí mé práce Mgr. Eva Svobodová a s příběhy, jimž jsem sama autorkou. Z reakcí dětí bylo patrné, že je příběhy bavily, což dokazoval nefalšovaný zájem, s kterým reagovaly na otázky s příběhem spojené. Nejideálnější variantou by podle mého názoru byl stav, pracovat s dětmi denně, ale i tato forma 1x týdně může být, a také byla, přínosná. Na dětech jsem vnímala patrný posun v oblasti pomoci druhému, zmírňování agresivních reakcí na zlo, kdy se v tomto případě nejlépe osvědčila hra Škrhola. Dále byl patrný posun při utváření vyřčených pravidel a usměrňování vzájemných vztahů ve třídě. Jsem přesvědčena, že klima třídy spojené s autoritativním a demokratickým vedením v obou pozorovaných třídách je pro sociální rozvoj dětí významnější, než jednorázový projekt i poměrně dlouhodobý. Jako důkaz vnímám radost a spontánnost dětí v Českých Budějovicích a nesmělost a nejistotu dětí ve Vimperku.

Na otázky, které byly položeny v počátku práce, mohu odpovědět: **Dokážou děti dodržovat pravidla?** U všeobecných pravidel ve třídě lze jednoznačně říci, ano. Dodržování pravidel při jednotlivých hrách koresponduje s typem vedení vyučujícího. Při autoritativním vedení ve Vimperku dochází k bezmeznému dodržování pravidel, při demokratickém vedení praktikovaném v Českých Budějovicích, jsou děti schopné pravidla také dodržovat, a i se během hry podílet na jejich úpravě. **Jaké jsou vztahy dětí ve třídě?** U obou zkoumaných tříd jsou vztahy dětí shodně kamarádské, upřímně přátelské, nekonfliktní a celkově pozitivního charakteru. **Jak děti zvládají vzájemnou spolupráci a dělení?** Vzájemná spolupráce je v obou případech na výborné úrovni, patrné je to zejména v organizačních schopnostech a domluvě při řešení svízelných situací, které hry dětem připravily. Dělení a pomoc činily dětem doslova radost.

Dokážou děti předškolního věku ovládat své emoce, pohyb a hlas? Odpověď na otázku zní ano, důležitou roli v této otázce hraje pedagogické vedení, citlivé posouzení volnosti a hranic a nekončící proces osvojování. Na základě pozorovaných skutečností si troufám konstatovat, že v průběhu projektu došlo k posunu dětí ve všech sledovaných oblastech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování.* Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- DANIELOVÁ, L., ČIHOUNKOVÁ, J. *Základy sociologie a psychologie.* Brno: Mendelova univerzita, 2011. ISBN 978-80-7375-474-7.
- DIDEROT, D. *Všeobecná encyklopedie.* Praha: Diderot, 1999. ISBN 80-902555-2-3.
- DLOUHÁ, D., PAVLÍČKOVÁ, H. *Základy psychologie.* Brno: VŠZ, 1994. ISNB 80-7157-125-3.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISNB 80-85931-79-6.
- HERMAN, M. *Najděte si svého marťana.* Olomouc: Hanex, 2008. ISNB 978-80-7409-023-3.
- HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele.* Praha: Karolinum, 2003. ISNB 80-246-0436-1.
- JANDOUREK, J. *Průvodce sociologií.* Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2397-6.
- JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3.
- LINHART, J. *Základy psychologie učení.* Praha: SPN, 1986. ISBN 14-368-86.
- MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISNB 978-80-262-0174-8.
- MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy.* Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-7367-627-8.
- MONTOUSSÉ, M., RENOUARD, G. *Přehled sociologie.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-976-3.

- NAKONEČNÝ, M. *Lidské emoce.* Český Těšín: Academia, 2000. ISNB 80-200-0763-6.
- NIESEL, R., GRIEBEL, W. *Poprvé v mateřské škole.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-989-5.
- NOVOTNÁ, E. *Základy sociologie.* Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2396-9.
- PAULÍK, K. *Psychologie lidské odolnosti.* Praha: Grada, 2010. ISNB 978-80-247-2959-6.
- PREKOP, J. *Empatie: vcítění v každodenním životě.* Praha: Grada Publishing, 2004. ISNB 80-247-0672-5.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie.* Brno: Paido, 1998. ISNB 80-85931-48-6.
- SHAPIRO, L. E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Praha: Portál, 1998. ISNB 80-7178-238-6.
- SVOBODOVÁ, E. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání.* Praha: Raabe, 2007. ISBN 80-86307-39-5.
- SVOBODOVÁ, E. *Vzdělávání v mateřské škole.* Praha: Portál, 2010. ISNB 978-80-7367-774-9.
- TOMANOVÁ, D. *Úvod do pedagogické diagnostiky v mateřské škole.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISNB 80-244-1426-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Úvod do psychologie.* Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0015-3. (s. 183)
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání.* Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VESELÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. ISNB 80-7194-864-0.
- ZÁŠKODNÁ, H., MLČÁK, Z. *Osobnostní aspekty prosociálního chování a empatie.* Praha: TRITON, 2009. ISNB 978-8-7387-306-6.

SEZNAM PŘÍLOH

1. Příloha č. 1 - Příběhy I
   1.1. Příběh: Adam nemá kamarády (Svobodová) I
   1.2. Příběh: Maminka to zařídila (Svobodová) II
   1.3. Příběh: Co viděla Julinka ve školce (Svobodová) III
   1.4. Příběh: Jablečná bitva (aneb ve školce se nepereme, ale jak to udělat?) (Svobodová) IV
   1.5. Příběh: Žalování x záchrana (Hlavová, Svobodová) VI
   1.6. Příběh: Dřevěný hrad (Hlavová, Svobodová) VII
   1.7. Příběh: Letadlo (Hlavová, Svobodová) VII
   1.8. Příběh: Sluníčko (Hlavová) VIII
   1.9. Příběh: Prázdniny (Hlavová) VIII
   1.10. Příběh: Prosím x děkuji (Hlavová) IX
   1.11. Příběh: Adam na hřišti (Hlavová) X
2. Příloha č. 2 - Rozhovory s dětmi XII
3. Příloha č. 3 – Popis her XXVI
   3.1. Hra: Král je doma, král není doma XXVI
   3.2. Hra: Mám, šáteček mám XXVI
   3.3. Hra: Mrazík XXVI
   3.4. Hra: Baba kulhavá XXVI
   3.5. Hra: Molekuly XXVI
   3.6. Hra: Myšičko myš, pojď ke mně blíž XXVI
   3.7. Hra: Vítaná XXVII
   3.8. Hra: Smutná, malá kočička XXVII
   3.9. Hra: Cukr, káva, limonáda XXVII
   3.10. Hra: Hudební cestičky k domečkům XXVII
   3.11. Hra: Baba zimnice XXVII
   3.12. Hra: Sochař XXVIII
   3.13. Hra: Škrhola XXVIII
   3.14. Hra: Řeřicha, ředkev, křen a tuřín XXVIII
   3.15. Hra: Rádio XXVIII
   3.16. Hra: Čaroděj zimního království XXIX
   3.17. Hra: Všechno lítá, co peří má XXIX
   3.18. Hra: Stisky XXIX

3.19. Hra: Říci si něco pěkného XXIX
3.20. Hra: Voda, vítr, blesk, medvěd XXX
3.21. Hra: Blázen XXX
3.22. Hra: Kličník XXX
3.23. Hra: Medvěd XXX
3.24. Hra: Sedí král na trůnu XXX
3.25. Hra: Po mé pravici XXXI
3.26. Hra: Židličkovaná XXXI
3.27. Hra: Kreslení na záda XXXI
3.28. Hra: Líbí se mi na tobě XXXI
4. Příloha č. 4 - Obrázky XXXII
4.1. Obrázek – Příběh o Adamovi XXXII
4.2. Obrázek – hra: Židličkovaná XXXII
4.3. Obrázek – hra: Kličník XXXIII
4.4. Obrázek – hra: Voda, vítr, blesk a medvěd XXXIII

1. Příloha č. 1 - Příběhy

1.1. Příběh: Adam nemá kamarády (Svobodová)

„Mami, půjdeme na písek, prosím!" loudil každý den Adam na mamince. Ale maminka měla moc práce, protože Adamovi se nedávno narodil malý bráška Lukáš a s miminkem má každá maminka moc práce.

„Maminko, alespoň na chvíli, prosím, prosím..." žadonil Adam celé dopoledne, až maminka slíbila, že až si po obědě odpočine, tak půjdou.

Honzík ležel po obědě v postýlce, ale nemohl usnout. Tolik se těšil. Asi si myslíte, že Adam tak moc rád stavěl na písku hrady a dělal bábovičky, ale to se pletete. Těšil se na něco úplně jiného. Na písek totiž každý den odpoledne chodila Anička. Anička je Adamova kamarádka. Nejvíc si spolu hrají na maminku a na tatínka. Anička si k pískovišti vozí kočárek s panenkou a někdy dovolí Adamovi, aby panenku uspal. Adam si zase nosí na písek autíčka a těm spolu staví v písku garáže a silnice. A někdy Anička přinese malé koníky, které jako pasou na trávě u pískoviště. S Aničkou si Adam hraje moc rád. Anička mu půjčuje hračky a vůbec se nepere. To když přijde k pískovišti Hugo, tak je zle. Bere dětem hračky, bouchá je a nadává jim. Jednou dokonce vysypal Aničce kočárek do písku a pak jí řekl, že je pitomá. A to se přeci neříká. Adam chtěl Huga bouchnout, ale dřív než si to stihl rozmyslet, Hugova maminka si odvedla kluka za velikého křiku domů.

Adam tak dlouho přemýšlel o Aničce a Hugovi, až z toho usnul.

„Adámku, vstávej, chtěl jsi jít na písek a my jsme už s Lukáškem vypravení." Adam vyletěl z postýlky jako střela. Svačinu si vzal do ruky a honem, honem, už aby byl na písku. Ale pískoviště bylo prázdné. Nebyla tam Anička a nebyl tam dokonce ani Hugo. Adam byl na pískovišti docela sám. Postavil garáž pro náklaďák, ale silnici se mu už stavět nechtělo. Anička vždycky natrhá trávu a napíchá ji kolem silnice jako stromy. A když tu není Anička, nebude ani silnice.

"Mami, kde je Anička?" zeptal se Adam maminky.

"Nevím," pokrčila rameny maminka.

"A proč tu není ani Hugo?" vyzvídal rozmrzele Adam.

Maminka se zamyslela. To je skutečně zvláštní. Kde by mohli být? A pak jí to napadlo: *„Už to mám, Adámku! Skončily prázdniny, že oni šli do školy? Tedy myslím do mateřské školy."*

„Mami, a proč já nešel do školy?"

Maminka se zamyslela podruhé. Proč by vlastně nemohl Adámek chodit do mateřské školy? Už je velký a chytrý kluk. Doma se nudí a nemá si s kým hrát.

„A ty bys, Adámku, chtěl chodit do mateřské školy?"

„Jo," kývl hlavou Adam a myslel na Aničku a Huga.

„Tak dobře", kývla hlavou maminka*. „Nějak to zařídíme."*

1.2. Příběh: Maminka to zařídila (Svobodová)

Když maminka něco slíbí, tak to vždycky splní. Maminka slíbila, že Adam půjde do mateřské školy a splnila to. Přichystala Adamovi batůžek a do něj připravila úplně nové bačkorky.

Adam do batůžku přidal tři autíčka, ty co si nosil sebou na písek. Pro jistotu přidal lopatku na stavění garáží a medvídka Julinku. Medvídek byl vlastně medvědí holčička. Měl červenou sukýnku, bílé tričko a Adam ho měl ze všech svých plyšáků nejraději. Julinka s ním spala v posteli a nosil ji sebou všude. Dokonce i k paní doktorce, když byl nemocný. Maminka chtěla přidat do batůžku ještě hrací kalhotky a pláštěnku, ale už se tam nic nevešlo.

„Adame, myslím, že do školky se hračky nenosí,“ řekla maminka a vyložila na stůl autíčka, lopatku a medvěda Julinku.

„Ale já je potřebuju, mami. S čím bych si tam hrál?“ bránil se Adam.

„Ve školce je hraček spousta. Pro všechny děti, každý si má s čím hrát.“ odpověděla maminka a dala do batůžku pláštěnku a hrací kalhoty.

„Hugo mi ale žádné hračky nepůjčí,“ zavzlykal Adam. *„A s čím si pak budu hrát?“*

„To tedy půjčí,“ odvětila rázně maminka. *„Ve školce si děti musí hračky půjčovat. Jinak by se paní učitelka zlobila.“*

„Učitelka se zlobí? Proč se zlobí? A co ještě dělá?“ zeptal se Adam se slzami v očích. Trochu ho začínalo mrzet, že chtěl jít do školky. A také nevěděl, kdo je to učitelka a trochu se jí začal bát.

Ale maminka všechno ví, i když jí to Adam neřekne. Posadila si Adama na klín a dala mu pusu. *„Ty můj malý, ty vlastně nevíš, kdo je paní učitelka. To je hodná paní, která si ve školce hraje s dětmi. Když jsem byla malá a chodila jsem do školky, měli jsme moc hodnou paní učitelku. Ta se vůbec zlobit neuměla a krásně hrála na klavír. A také nám hrála divadlo.“*

To už se Adamovi líbilo. Na klavír mu občas hraje babička a dovolí mu, aby si také zahrál. A divadlo má také moc rád. Nejradši loutkové. Přitulil se k mamince a žadonil:

„Mami, alespoň Julinku. Bude smutná, když bude sama doma. Bude tu plakat.“

Maminka se podívala na batůžek. Moc místa v něm nezbylo, na medvěda to asi stačit nebude.

„No dobrá, můžeme to s Julinkou zkusit. Mohla by na tebe dávat ve školce pozor a ty na ní. Ale jestli se nám vejde do batůžku.“

Julinka se do batůžku vešla, ale ne celá. Hlava jí koukala a tak druhý den ráno viděla, jak Adam s tatínkem za ruku statečně šlape poprvé do školky.

1.3. Příběh: Co viděla Julinka ve školce (Svobodová)

„Dnes tu Adame, zůstaneš jenom na malou chvilku,“ řekl tatínek, když pomáhal Adamovi s převlékáním. *„Až maminka nakrmí Lukáše, tak si pro tebe přijde.“*

Do šatny přišla paní v modré sukni. Podala tatínkovi ruku a usmála se na Adama. *„Ahoj Adame, už se tu na tebe všichni těšíme. Já jsem paní učitelka Magda a představím ti tvé nové kamarády.“*

A najednou stál Adam ve velké místnosti plné hraček a dětí. Měl nové bačkorky a v náručí tiskl, medvěda Jůlinku. Rozhlížel se kolem sebe. Na koberci si stavěli dva kluci hrad z dřevěných kostek. Kousek od nich si tři holčičky postavily ohrady pro koníky a pasou je na kobercové louce. Dva kluci a jedna holčička si skákali na trampolíně a několik dětí sedělo kolem stolu s barvami a papíry. V kuchyňce Adam zahlédl další dvě holčičky, jak vyndávají nádobí z poličky a třetí upravovala peřinky v kočárku. Když zvedla hlavu, poznal Adam Aničku. Hned na ní zamával a Anička odložila kočárek a přiběhla k Adamovi a paní učitelce. Chytila Adama za ruku. „Jéje,“ usmála se paní učitelka. „To je dobře, Adame, že tu máš už kamarádku. Budete si spolu hrát?“ Adam a

Anička přikývli a Anička odvedla Adama do kuchyňky. *„Ohlídáš mi Madlenku?“* zeptala se Anička. *„Uvařím jí oběd.“* Adam si vzal kočárek. K panence Madlence posadil, medvěda Jůlinku a vydal se na obhlídku třídy. Houpal kočárkem a obdivoval velká auta a co jich tu je! U zdi objevil opravdový ponk s kladívky, pilkou, hřebíky a dřevěnými špalíky. Musí vyzkoušet, jestli ta pila opravdu řeže. Zastavil se u akvária s rybičkami. Stálo na okně a rybičky se prohánìli mezi kameny a rostlinami na dně. Byly krásně barevné a Adam zvedl Julinku z kočárku, aby je také viděla. V tom do něj ze zadu někdo strčil. Adam jen taktak, že nepadl hlavou na akvárium. Zachránila ho Julinka, která náraz udržela.

„Adámek, mazánek,“ posmíval se hlas za Adamem. *„Vozí si kočárek!“*

Adam se otočil a za ním stál Hugo. V ruce měl pistoli z lega a řekl: *„Já jsem policajt a zastřelím tě. A toho medvěda taky.“* Namířil pistoli na Jůlinku, ale to neměl dělat. Adam po Hugovi skočil, pistoli mu vytrhl z ruky a praštil s ní o zem. Pistole se rozpadla na legové kostičky. *„No počkej, mazánku!“* Rozčílil se Hugo a už se chtěl na Adama vrhnout, když se před nimi vynořila paní učitelka. *„Hugo, prosím, posbírej to lego, začneme uklízet.“* Požádala Huga s úsměvem a obrátila se na Adama. *„Tak jak se ti tu líbí, Adame? Hugo je také tvůj kamarád, viď?“*

„Není,“ odpověděl Adam bez rozmýšlení. *„Hugo není můj kamarád. Nemám ho rád.“*

Paní učitelce se ztratil úsměv z tváře. *„To je ale škoda. Co s tím budeme dělat, Julinko?“* Zeptala se medvěda, ale ten jí neodpověděl.

1.4. Příběh: Jablečná bitva (aneb ve školce se nepereme, ale jak to udělat?) (Svobodová)

Adamovi se první den ve školce moc líbilo a Julince také. Paní učitelka jim představila ostatní děti, ale Adam si zapamatoval jen Katku s dlouhými černými vlasy, Toníka s brýlemi a Ondru s vlasy dlouhými a kudrnatými jako holčička. A samozřejmě Aničku a Huga, ale ty znal už dříve. S Aničkou si hrál celé dopoledne, a Hugo už ani jemu ani Julince nic zlomyslného neudělal.

Ráno byl Adam vzbuzený dříve než maminka. *„Dneska půjdu domů až po obědě,“ řekl Adam mamince. Budeme mít rajskou omáčku.“* To maminka dobře chápala. Rajská omáčka je totiž Adamovo nejmilejší jídlo.

Adam byl ve školce dokonce dřív než Anička. Vyzkoušel si jak řeže pilka v dílně a zjistil, že je doopravdová. Také si popojel s velkým autem a postavil kus kostkové dálnice s Ondrou. Anička přišla pozdě, protože byla s maminkou u zubaře. „Bolelo to," zeptal se Adam. *„Nebolelo, ale trochu jsem brečela."* Odpověděla Anička. *„Proč jsi brečela, když to nebolelo?"* Divil se Adam, ale Anička jen pokrčila rameny.

Po svačině vyběhly všechny děti na zahradu. Věděly, že je dnes čeká důležitá práce. v koutě zahrady stojí stará jabloň a okolo ní je spousta spadaných jablek. *„Když dneska nasbíráme košík jablek, můžeme si zítra upéct jablečný koláč."* Navrhla paní učitelka a Adam si řekl, že je to bezvadný nápad. Jablečný koláč má totiž rád jen o malinko méně, než rajskou omáčku.

Děti se pustily do sbírání. Adam dával pozor, aby vybíral jen ta nejpěknější jablíčka. Ošklivá dával do kbelíku na kompost. Právě se zamyslel nad jedním jablíčkem, když se mu na hlavě rozpláclo jedno pořádně shnilé. *„To je ale protivná jabloň, hází po mně jablka,"* řekl si Adam, a v tom dostal druhou ránu rovnou do ruky. *„Adame, pozor,"* zakřičel Ondra. *„To dělá Hugo!"* A v tom ho Adam uviděl. Hugo byl schovaný za křovím a ruce měl plné shnilých jablek. Jedním z nich zase mířil na Adama. Adam honem sáhl do kbelíku. Tohle si přece nemůže nechat líbit! A tak se rozpoutala bitva mezi Hugem a Adamem. Shnilá jablka létala z jedné strany na druhou. K Adamovi se přidal Ondra a za chvíli přiběhla i Anička. A právě té se povedlo trefit Huga tak, že se mu jablko rozstříklo uprostřed čela. Hugo se dal do pláče.

„Co tohle znamená?" Podivila se paní učitelka. *„Tři proti jednomu, to není fér. A Adam to možná ještě neví, ale my máme ve školce pravidlo, že se tady nepereme. Co s tím teď budeme dělat?"*

1.5. Příběh: Žalování x záchrana (Hlavová, Svobodová)

„Děti, líbí se vám žalování?“ „… … Proč?“

„Když já jsem byla malá, tak se mi vůbec nelíbilo.

Ale pak jsem změnila názor a povím vám proč.

Měli jsme ve školce jednu holčičku, jmenovala se Filoména, a ta pořád žalovala.“ „Paní učitelko, Anička rozlila kakao! Paní učitelko, Hynek má rozvázanou botu! ... ...“

„A děti ji neměly rády, protože tolik žalovala. A zlobila se na ni už i paní učitelka.

A pak se to jednou stalo:“

„Paní učitelko,“ „žalovala zase Filoména,“ „Honzík stojí na okně a asi vypadne!“

„A bylo to namále. Jen tak tak, paní učitelka Honzíka chytila. A na Filoménu se vůbec nezlobila. Naopak. Moc ji pochválila.

Co myslíte, co jí asi řekla?“ „... ... ...“

„Filoména Honzíka zachránila. Ono takové žalování někdy vlastně může být záchrana. Ale někdy je to skutečně žalování.

A já bych chtěla vědět, jestli rozpoznáte ZÁCHRANU a ŽALOVÁNÍ. Můžeme si to vyzkoušet.

Řeknu vám, co se stalo, a vy mi povíte, jestli to byla záchrana nebo žalování.“

1. Anička nesla hrneček s kakaem a kakao se jí rozlilo. *„Paní učitelko,“* volala Filoména, *„Anička rozlila kakao!“* Co myslíte, bylo to žalování nebo záchrana (záchrana, aby nikdo neuklouzl, ale trochu to vypadalo jako žalování). A co si děti myslíte, jak mohla Filoména zachraňovat, aby to nevypadalo jako žalování (mohla to pomoci Aničce uklidit, donést hadr...)

Další situace:

2. *„Paní učitelko, Honzík si myje ruce a je všude mokro!“* Záchrana–, Pomoc–
3. *„Paní učitelko, Pepíček má rozvázanou botu!“* Záchrana- , Pomoc-
4. *„Paní učitelko, Kristýnka rozsypala pastelky!“* Záchrana- , Pomoc-
5. *„Paní učitelko, Anička rozbila hrneček, spadl na zem a je rozbitý!“* Záchrana- , Pomoc-
6. *„Paní učitelko, Vojta mi vzal hračku!“* Záchrana- , Pomoc-

1.6. Příběh: Dřevěný hrad (Hlavová, Svobodová)

Dnes přišel Adámek do školky s veselou náladou. Jen co vstoupil do třídy, hned se hrnul k oknu, aby mohl jako vždy, zamával mamince na rozloučenou. Jen co domával, začal se rozhlížet po třídě a rozmýšlet si, s čím si bude dneska hrát. Adam si hraje nejradši s Aničkou, ale dneska se mu vůbec nechce vozit kočárek. Opodál si Maruška s Lenkou hrají na doktory. Marušku bolí noha a Lenka jí obvazuje fáčem. Péťa si hraje s autodráhou a Katka si kreslí obrázky. Jirka se pustil do stavby hradu a Adam by se k němu rád přidal. Naložil plné auto kostek a chce k hradu přistavět jednu hodně vysokou věž. Ale Jirka mu řekl: „Jdi pryč, to je můj hrad!“ Adam si sedl na auto a rozhlíží se. Co má dělat? Anička si hraje v kuchyňce a to Adama moc nebaví. A Jirka si s ním hrát nechce. A v tom to Adama napadlo. Vzal z auta kostku a hodil ji na hrad. A potom druhou a třetí. A najednou se hrad kácí k zemi...

1.7. Příběh: Letadlo (Hlavová, Svobodová)

Dnes přišel Adámek do školky s úsměvem na tváři a s veselou náladou. Jen co vstoupil do třídy, hned se hrnul k oknu, aby mohl jako vždy zamávat mamince na rozloučenou. Jen co domával, začal se rozhlížet po třídě a rozmýšlet si, s čím si bude dneska hrát. Adamova kamarádka Anička dneska ve školce nebyla. Musela jít na kontrolu k paní doktorce. Adam se rozhlíží a vidí Ondru s Kájou, jak jezdí s auty po autodráze a předhánějí se, které z aut je rychlejší. Terezka jde s nákupním košíkem a chce si v obchodě u Hanky koupit tři pomeranče a dva rohlíky. Radka s Honzíkem si staví z molitanových kostek domeček a Nela odpočívá na gauči. Pepa sedí u stolu a kreslí si letadlo. Umí to moc hezky. Adam si k němu sedl a chce si letadlo obkreslit.

Pepa obrázek schoval: *„Nic ti neukážu, ty se opičíš! A vůbec, s tebou se nekamarádím, protože jsi opičák opičí.“* Adam se dal do pláče.

1.8. Příběh: Sluníčko (Hlavová)

Včera byl Adam od rána mrzutý. Asi vstával levou nohou. Ráno nemohl najít kalhoty, pak se mu zatoulala ponožka, a když se konečně oblékl, vylil se mu do klína při snídani čaj. Maminka se rozzlobila, že je nešikovný a že jí ráno před snídaní ani nepozdravil. Také neměla svůj den.

Poté šel Adam jako každý den do školky a zrovna tam lepili papírová sluníčka. Adamovi se tolik nechtělo! Ale nechtěl zklamat maminku. To by byla asi moc smutná, kdyby neměl své sluníčko na výstavě jako ostatní. Jak si tak přemýšlí, najednou vidí, že ostatní začali pracovat. *„Ach ne!“* Paní učitelka vysvětlovala, jak sluníčko vyrobit, ale Adam teď zrovna myslel na maminku a teď je pozdě. Neposlouchal a teď neví. Má žlutý papír, na něm kruh. Co s tím? Že by na něj měl nalepit ty divné trojúhelníčky, co má před sebou? Bere lepidlo a dává se do práce. Ale paní učitelka to vidí a začíná se zlobit. *„Co to děláš!? Vždyť teď jsem říkala, že nejdřív vystřihneme toto sluníčko.“* (ukazuji na papír před sebou*) „Stačilo říci, že jsi to přeslechl, že by si to rád slyšel znovu. Nebo že tomu nerozumíš. To se přeci stává.“ „Paní učitelko, já tomu nerozumím“* hlásí se Hugo. Paní učitelka se usměje a vysvětluje oběma chlapcům znovu, jak sluníčka vyrobit. Teď už oba chlapci hezky poslouchají a dávají se do práce. Brzy jsou sluníčka na výstavu jedna radost! Adam už ví, jak si poradit. Však z něj roste velký, šikovný kluk.

1.9. Příběh: Prázdniny (Hlavová)

Adam zůstal doma a nešel do školky, protože začaly jarní prázdniny. Adamovo rodiče chodí každý den na zahradu, připravovat keře a rostliny na nový růst. Mezi tím, co zastřihávají keře a hrabou trávu, tak si zde Adámek hraje se svými kamarády. Hrají si a zpívají svou oblíbenou píseň: *„Na zahrádce brouček spinká, zvoní mu tam konvalinka. A jak dlouho zvonila, tak nám broučka vzbudila.“*

Svítí sluníčko, zahrada krásně voní dřevem a spadaným mokrým listím, které zde zbylo ještě od podzimu. V trávě se hemží tolik broučků! Vypadají jako berušky, ale nejsou to berušky. Prý se jmenují ruměnice pospolná. (ukáži dětem na notebooku, jak

vypadá) Je to zvláštní jméno, ale je to prý proto, že jsou spolu rádi a někdy se spojují zadečky k sobě a pak lezou spolu třeba celý den. To je velká legrace a ještě větší legrace je, když se do nich šťouchne klackem a oni utečou. To Adama hodně baví. Ale co se to děje? Adam se najednou zmenšuje, přibývají mu nožičky, tvrdnou mu záda, mění se do červena s černými tečkami a trojúhelníky. Vždyť on se proměnil v broučka. Všechno je nyní pro něho tak veliké. Vyděšeně běhá sem a tam, bolí ho nožičky a má hlad. „Ale ne!“ volá vyděšeně, když vidí, jak k němu běží kamarád Hugo s klackem. To už není legrace. Adam, tedy vlastně brouček ruměnice utíká a má strach, že ho Hugo zašlápne. *„Au to bolí“,* pláče Adam, když do něho Hugo píchá klackem. *„Zachraňte mě, pomoc, pomoc!“* (voláme všichni).

„Adámku, Adámku.“ chlapec cítí pohlazení (každý se pohladí) a maminčin hlas. Otvírá oči. Jé to je překvapení. Vždyť náš Adam spal. *„To jsem rád, že to byl jenom ošklivý sen. To jsem nevěděl, že když je pro mě něco velká legrace, tak že to může druhého tolik bolet. Od teď je budu chránit a dávat na ně pozor.“ „A ne jen broučky.“*, usmívá se maminka. To měl Adámek radost, že to byl jenom sen. A hned začal se svojí říkankou: *„Na zahrádce brouček spinká, zvoní mu tam konvalinka. A jak dlouho zvonila, tak nám broučka vzbudila.“*

Tomu říkáme chovat se ohleduplně – než něco udělám, vzpomenu si na broučky a zamyslím se, jestli když to něco udělám, druhého potěší, nebo ho to bude bolet. Chováme se k druhým tak, jak bychom si přáli, aby se oni chovali k nám.

1.10. Příběh: Prosím x děkuji (Hlavová)

Adam chodí do školky velmi rád. Ráno přijde do třídy, zamává mamince a jde si hrát se svými kamarády. Nejraději si hraje se svou kamarádkou Aničkou, s kterou je velká legrace a zábava. Pak si všichni zacvičí, nasvačí a něco nového se naučí. Venku se proběhnou na zahradě nebo jdou na procházku, na které poznávají přírodu a pozorují, co se nového děje v okolí školky. Poté se naobědvají, odpočinou na lehátku, nasvačí se a jdou ven na zahradu. Adam zde má plno kamarádů. Mezi nimi je také však chlapeček, jménem Lukáš. A ten, když něco chce nebo potřebuje, tak říká: *„Dej mi, pomoc mi, podej mi...“* Ale zapomíná při tom na jedno slovíčko. Víte na jaké?..... A když mu někdo pomůže nebo od někoho něco získá, tak také zapomíná. Víte na co?.....

A on by teď od vás potřeboval poradit, jak by se měl chovat v určitých situacích. Co by měl říkat.

Situace:

1. Lukáš si chce půjčit švihadlo.
2. Lukáš si chce hrát s autem, s kterým si zrovna hraje Láďa.
3. Lukáš chce, aby všem paní učitelka zahrála loutkové divadlo.
4. Radek pomohl Lukášovi přinést bednu s dřevěnými kostkami.
5. Simona podala Lukášovi nůžky při stříhání papíru.
6. Paní učitelka pomohla Lukášovi zapnout zip u bundy.

1.11. Příběh: Adam na hřišti (Hlavová)

Je pátek. Adámkova babička má narozeniny, a on už se nemůže dočkat, až jí společně s maminkou půjde odpoledne koupit kytičku. Cestou domů se pak ještě zastaví na dětském hřišti s tím parádním hradem, to bude ale príma den. Jen aby maminka přišla brzy, přemítá Adam během svačiny. Ale sotva stihl dojíst poslední sousto, maminka už stojí ve dveřích a usmívá se. *„Jupí“,* zvolá radostně a už se souká do své modré bundy. Čepice a šála potřeba nebudou. Svítící sluníčko zařídilo krásný, teplý den.

Velký obchodní dům je super. Hned u vchodu zaujala Adama výloha se zvířátky. Akvárium s rybičkami, několik druhů myší, křečků a dál od výlohy je dokonce velká klec se žlutozeleně zbarveným papouškem. Škoda, že už musíme jít, pomyslel si, když ho maminka vzala za ruku a vedla z království zvířat pryč. Míjeli oddělení ovoce a zeleniny s banány, které má tak rád. Kolem jogurtů, přes čokolády a další a další dobroty. Cílem jsou regály s květinami. Áááá, tady jsou. Lilie, karafiáty, nebo růže? Maminka se nějak nemůže rozhodnout. Adamovi se nejvíc líbí kytice s třemi velkými květy. Jeden je červený, druhý růžový, a ten třetí takový trochu do oranžova. *„Tak dobře“,* říká maminka a prozrazuje, jak se vybrané kytičky jmenují – Gerbery. Z těch bude mít babička radost, libuje si Adámek a utíká na dětské hřiště nedaleko obchodu.

Na hřišti je jen pár dětí hrajících si na pískovišti. Mezi nimi i jeho kamarád Toník. Adamova pozornost však patří dřevěnému hradu, na nějž šplhá po žebříku. Je odsud pěkný výhled. Mává mamince, ta se usadila na lavičku a nechává se hřát

příjemnými slunečními paprsky. Rozhlíží se dál a najednou vidí Toníka, který upadl a začal plakat. Neváhá, využije dlouhatánskou skluzavku k rychlému zdolání hradu a běží za Toníkem. Pomáhá mu se zvednout, utěšuje ho a odvádí za Toníkovo maminkou. Ta Adamovi děkuje, chválí ho jaký je šikovný chlapec a ještě ho pohladí po vlasech. Adámek má z pochvaly velkou radost, ale hlavně z toho, že mohl svému kamarádovi pomoci.

2. Příloha č. 2 - Rozhovory s dětmi

Otázky ke hrám

České Budějovice

- **Jaká hra vás nejvíce bavila?**

Děti nejvíce bavila hra - Mám šáteček mám.

Tato hra je pro děti velmi známá, nemusí mít proto obavu, že by jí nezvládly.

- **Proč tato hra. Co se vám na ní líbí?**

Elenka: *„Písnička“*

- **Jak jste se při ní cítili?**

Všichni: *„Dobře“*

Vimperk

- **Jaká hra vás nejvíce bavila?**

Děti nejvíce bavila hra - Mrazík.

Tato odpověď se dala očekávat. Už při samotném sledování byla vidět zapálenost dětí do hry.

- **Proč tato hra. Co se vám na ní líbí?**

Karlička: *„Že jsme se honili“*

- **Jak jste se při ní cítili?**

Všichni: *„Dobře“*

Otázky k příběhu: Adam nemá kamarády

České Budějovice

- **Máš doma brášku nebo sestřičku? Jak se jmenují?**

Vojtík: *„Já mám dvě sestřičky. Jedna se jmenuje Eliška a druhá Adélka.“*

Vendulka: *„Já mám doma tři bráchy. Jeden se jmenuje Michal, druhý Dan a Milánek.“*

Honzík: *„Já mám malý miminko a jmenuje se Verunka.“*

- **Na co si nejraději hraješ?**

Kája: *„Já si nejradši hraju s panenkama.“*

Vojtík: „S bráchou na schovávanou.“

Mareček*: „Já si hraju s počítačem.“*

- **Kdo si s tebou hraje doma?**

Anytka: *„S bratříčkem.“*

Kristýnka: *„Já mám jednu sestřičku.“*

Šárinka: *„Já si hraju s mojí sestřičkou.“*

- **Máš nějakého kamaráda? Jak se to pozná, že je to kamarád?**

Mareček: *„Jo. Podle oblečení.“*

Vendulka: „Ano. Že je hodný.“

Honzík: *„Že se se mnou nepere.“*

- **Co myslíš, je to dobře, že půjde Adam do školky, nebo by měl raději zůstat doma?**

Všichni: „*Jo. Do školky.“*

- **Proč?**

Terezka: *„Hodně věcí se naučí.“*

Vimperk

- **Máš doma brášku nebo sestřičku? Jak se jmenují?**

Madlenka: *„Já mám brášku Matěje.“*

Dominik: *„Já mám Lukáška, a ten chodí do první školy do školy.“*

- **Na co si nejraději hraješ?**

Anička*: „Já si hraju ráda na schovávanou.“*

Ája*: „Já si nejvíc ráda hraju na uklízenou.“* (ráda uklízí)

Toníček: *„Já mám docela rád malování, a taky rád si hraju s malýma legovýma panáčkama.“*

- **Kdo si s tebou hraje doma?**

Maruška: *„Mamka.“*

Tomášek: *„Se mnou si hraje moje sestra, nebo já sám.“*

Karolínka: *„Já mám Kikinu, a ta ráda jezdí na kole.“*

- **Máš nějakého kamaráda? Jak se to pozná, že je to kamarád?**

Sára: „*Že si se mnou hraje.“*

Toníček: *„Podle oblečení. Kouknu a vidím.“*

Krištof: *„Když jsme ho třeba dlouho neviděli, tak pak ho poznáme.“*

- **A jak se chová takový kamarád?**

Davídek: *„Hodně.“*

Vyučující: *„Že je hodný.“*

Nela: *„Že si se mnou hraje.“*

- **Co myslíš, je to dobře, že půjde Adam do školky, nebo by měl raději zůstat doma?**

Krištof*: „Je to dobře. Aby byl větší.“*

Honzík: *„Aby byl čistý. Aby měl kamarády.“*

Nela: *„Aby byl chytřejší a hodně toho věděl.“*

Otázky k příběhu: Maminka to zařídila

České Budějovice

- **Jakou máš nejoblíbenější hračku?**

Ellenka: *„Já mám svého plyšáčka Honzíka.“*

Nela: *„Já mám doma takovou ovečku, takovou na ovládání, a tu mám nejradši a dávám jí občas mrkvičku.“*

Matěj*: „Lego.“*

- **Máš doma také plyšáky?**

Nela: *„Já mám ještě dva medvídky a jednoho bílýho a ten se jmenuje Legjů.“*

Simonka: *„Já mám doma takovýho plyšáka medvídka, který se jmenuje Karolínka a má červenou sukýnku.“*

Matěj: *„Já mám živýho tygra, který se semnou umí mazlit a chodí se mnou ven a jmenuje se Ben.“*

- **Který je tvůj největší kamarád? Proč?**

Adam: *„ Já mám plyšovou kočičku a jmenuje se Kikina.“*

Filip: *„Já mám pandičku. Protože je pěkně plyšová.“*

Vimperk

- **Jakou máš nejoblíbenější hračku?**

Karolínka: *„Já si ráda hraju s koníkama a s Kikinkou na schovávanou, a my si hrajeme furt a máme se rádi a ona pojede už k tátovi.“*

Robík: *„Já si hraju s koníkama a s dráhou pro auta.“*

Ája: *„Já ráda šplhám po stromech. A na mamku a taťku a v kuchyňce.“*

- **Máš doma také plyšáky?**

Robík*: „Velký hříbě.“*

Verča: *„A já mám kosatku.“*

Adam: *„Já mám všelijaký plyšáky.“*

- **Který je tvůj největší kamarád? Proč?**

Dominik: *„Já mám kamaráda Davídka.“*

Madlenka: *„Štěpánka.“*

- **A jaké plyšové?**

Robík: *„Koně.“*

Otázky k příběhu: Co viděla Jůlinka ve školce

České Budějovice

- **Jaké hračky máme u nás ve školce?**

Filip: *„Dřevěný kostky.“*

Adam: *„Fotbálek.“*

Šárka: *„Aktovku.“*

- **Proč se Hugo Adamovi posmíval?**

Simča: *„Protože vozil kočárek.“*

- **Už se ti někdy někdo posmíval? Jaké to je?**

Matěj*: „Jo.“*

Nela: *„Ne.“*

Matěj: *„Hnusné.“*

- **Proč chtěl Hugo zastřelit Jůlinku?**

Vilík: *„Protože je policajt.“*

- **Je Hugo kamarád, nebo ne? Jak jsi to poznal?**

Nela: *„Ne. Protože ho chtěl zastřelit.“*

- **Adam Jůlinku zachránil. Mohl ji zachránit ještě jinak?**

Šárka: *„Že by jí dal pryč.“*

Honzík: *„Dal by jí za záda.“*

Elenka: *„Schoval by jí.“*

- **Co bys udělal ty, kdyby ti chtěl někdo ublížit?**

Terezka: *„Utekla.“*

Mareček: *„Dal bych hlavu dolů a ono by to proletělo jinam.“*

Vojtík: *„Řek bych to paní učitelce.“*

Vyučující: *„Nebo by mohl Adam Hugovi říct, to mi nedělej. Šlo by to?“*

Děti: *„Ne. To by asi nešlo.“*

Vyučující: *„Tak si to pak zkusíme zahrát.“*

- **Proč se paní učitelka přestala usmívat?**

Kája: *„Protože na sebe byli zlí.“*

- **Co bys paní učitelce odpověděl, kdybys byl Jůlinka?**

Vojtík: *„Že budou kamarádi.“*

Vimperk

- **Jaké hračky máme u nás ve školce?**

Karolínka: *„Klouzačka.“*

Verunka: *„Kočárky.“*

Robík: *„Plyšáky.“*

- **Proč se Hugo Adamovi posmíval?**

Adam*: „Protože si hrál s kočárkem a s tou Madlenkou.“*

- **Už se ti někdy někdo posmíval? Jaké to je?**

Nela: *„Jo.“*

(Jaké to bylo, už děti neví).

- **Proč chtěl Hugo zastřelit Jůlinku?**

David: *„Protože je na něj hnusnej a nekamarádí se s ním.“*

Honzík: *„Protože je zlej.“*

- **Je Hugo kamarád, nebo ne? Jak jsi to poznal?**

Honzík: *„Ne. Protože je zlej.“*

Krištof: *„Protože je policajt.“*

- **Adam Jůlinku zachránil. Mohl ji zachránit ještě jinak?**

Všichni: *„Ne. Jo.“*

(Děti nenapadá, jak by ji mohl jinak zachránit).

- **Co bys udělal ty, kdyby ti chtěl někdo ublížit?**

Sára: *„Já bych utekla a řekla to paní učitele.“*

David: *„Já bych s ním bojoval a mečem mu pích do břicha.“*

Karolínka: *„Já jsem Kikině dala facku, bouchla jsem jí, a pak jsem se schovala.“*

- **Proč se paní učitelka přestala usmívat?**

Tomášek: *„Protože tam byl bordel.“*

Maruška: *„Protože se hádali a mohli rozbít akvárko s rybičkama.“*

Karolínka: *„Já by jsem mu dala facku.“*

- **Co bys paní učitelce odpověděl, kdybys byl Jůlinka?**

Dominik: *„Je zlej.“*

Otázky k příběhu: Jablečná bitva (aneb ve školce se nepereme, ale jak to udělat?)

České Budějovice

- **Co myslíte, co s tím děti a paní učitelka udělaly?**

Filip: *„Aby to nedělali. Aby toho nechali.“*

Anytka: *„Paní učitelka by to řekla mamce a mamka by mu vynadala.“*

Vojtík: *„Aby se mu omluvili.“*

Vyučující: *„A mohli by si třeba říct, že se budou snažit tohle pravidlo dodržovat?“*

Děti: *„Ano.“*

- **Bylo správné, že Ondra a Anička pomohli Adamovi?**

Simča: *„Ne. Protože byli tří na jednoho.“*

- **Bylo správné, že se Adam bránil?**

Kája: *„Bylo.“*

Honzík: *„ Nebylo. Že by se vyhýbal. A schovat se za strom.“*

Kristýnka: *„Říct mu, aby ho nechal.“*

- **Je správné, když se děti perou? Zdůvodni svou odpověď.**

Terezka: *„Ne. Protože by si mohly ublížit.“*

Mareček: *„A pak by jim tekla krev.“*

- **Co mohl Adam udělat, aby se nemusel prát?**

Elenka: *„Říct to paní učitelce.“*

Vimperk

- **Co myslíte, co s tím děti a paní učitelka udělaly?**

Anička: *„Umejt si to.“*

Karolínka: *„Voňavku, aby se nastříkal.“*

Dominik: *„Že to řekne paní učitelce.“*

Vyučující: *„A mohli by si třeba říct, že se budou snažit tohle pravidlo dodržovat?“*

Děti: *„Ne.“*

Vyučující: *„Proč ne?“*

Madlenka: *„Ať se neškrábou a nekoušou se.“*

- **Bylo správné, že Ondra a Anička pomohli Adamovi?**

Dominik: *„Ne, protože jeden proti třem to nestačí.“*

- **Je správné, když se děti perou? Zdůvodni svou odpověď.**

Ája: *„Ne protože by potom brečely, kdyby jim to někdo trefil třeba do oka nebo do pusy.“*

- **Bylo správné, že se Adam bránil?**

Děti: *„Jo. Ne. Jo.“*

Co mohl Adam udělat, aby se nemusel prát?

(neví)

Otázky k příběhu: Žalování x záchrana

České Budějovice

- **Líbí se vám děti žalování? Proč?**

Vojtík: *„Ne. Protože by mi narostl dlouhý ocásek.“*

- **Co si myslíte, že paní učitelka řekla Filoméně?**

Vendulka: *„Že byla teď hodná. A nežalovala.“*

1. –Děti: *„Žalování.“* Paní učitelka- *„Já myslím, že by to mohla být i záchrana.“* Pomoc – *„Přinést jí hadr.“*

2. – Děti: *„Záchrana- kdyby to někdo neviděl, tak by mohl uklouznout.“* Pomoc – *„Mohla by být umytá podlaha. Utřít to.“*

3. – Děti: *„Záchrana – mohl by zakopnout a spadnout.“* Pomoc – *„Zavázat.“*

4. – Děti: *„Záchrana – kdyby na to stoupl, tak by uklouzl.“* Pomoct – *„Uklidit.“*

5. – Děti: *„Záchrana – mohli by si rozříznout nohu.“* Pomoc – *„Uklidit.“*

6. – Děti: *„Žalování“* – Řešení – *„Poprosit, že si s ní chvilku bude hrát.“*

Vimperk

- **Líbí se vám děti žalování? Proč?**

Toník: *„Ne. Mohl by dostat od mamky a taťky na prdel.“*

Maruška: *„A můžou se zlobit.“*

- **Co si myslíte, že paní učitelka řekla Filoméně?**

Nela: *„Že je hodná, že je šikovná.“*

1. –Děti: *„Žalování, záchrana – mohl by někdo uklouznout a zabil by se.“* Pomoc – *„Mohla by to utřít.“*
2. - Děti*: „Záchrana. Mohl by uklouznout nebo utopit se.“* Pomoc – *„Utřít to hadrem.“*
3. - Děti: *„Uklouznul by. Zakopl by a bylo by zranění.“* Pomoct – *„Pomoct zavázat.“*
4. - Děti: *„Záchrana – Mohla by uklouznout a spadnout. A zlomit i pastelky.“* Pomoct – *„Sebrat je. Sebrat a dát je do košíčku.“*
5. - Děti: *„Záchrana – Mohl by se pořezat.“* Pomoc – *„Uklidit to.“*
6. - Děti: *„Žalování – Dali by mu to. A může říct prosím.“* Řešení – *„Půjčíš mi na chvilku tu hračku?“*

Otázky k příběhu: Dřevěný hrad

České Budějovice

- **Vyřešil to Adam dobře? Zdůvodni proč ano nebo proč ne.**

Adam: *„Ne. Protože mu to zničil.“*

- **Jak se asi cítil Jirka, když mu Adam zboural stavbu?**

Matěj: *„Strašně.“*

- **Jak se cítil Adam?**

Šárka*: „Dobře.“*

- **Dalo se to vyřešit jinak?**

Elenka: *„Jo. Že Adam by poprosil.“*

- **Co mám dělat, když si se mnou někdo nechce hrát?**

Elenka: *„Poprosit.“*

Vimperk

- **Vyřešil to Adam dobře? Zdůvodni proč ano nebo proč ne.**

Krištof: *„Ne. Jak házel ty kostky na hrad.“*

Honzík*: „To bylo špatně. On ho rozbil.“*

- **Jak se asi cítil Jirka, když mu Adam zboural stavbu?**

Tomášek: *„Hrozně.“*

- **Jak se cítil Adam?**

Nela: *„Vesele.“*

- **Dalo se to vyřešit jinak?**

Toník*: „Zeptat se, jestli si s ním může hrát.“*

Adam: *„Nebo mu to znovu postavit.“*

Maruška: *„Nebo to může Jirka říct paní učitelce.“*

- **Co mám dělat, když si se mnou někdo nechce hrát?**

Verunka*: „Tak si něco vybereme sami.“* (vybrat si jinou hračku)

Otázky k příběhu: Letadlo

České Budějovice

- **Proč Adam pláče?**

Terezka*: „Protože mu Pepa řekl, že je opičák opičí.“*

- **Je správné se po někom opičit?**

Vendulka: *„Ne.“*

- **Proč se lidé (děti) opičí?**

Matěj: *„Protože to chtějí mít hezký.“*

- **Je správné se někomu posmívat?**

Kristýnka: *„Ne.“*

- **Jak by mohli chlapci tuto situaci vyřešit?**

Vojta: *„Poprosit, aby mu to předkreslil.“*

Vimperk

- **Proč Adam pláče?**

Ája*: „Proto že se mu posmíval.“*

- **Je správné se po někom opičit?**

Anička: *„Ne.“*

- **Proč se lidé (děti) opičí?**

Robík: *„Protože by se jim to třeba líbilo, kdo to umí dobře.“* (kreslit letadlo)

- **Je správné se někomu posmívat?**

Dominik: *„Ne.“*

- **Jak by mohli chlapci tuto situaci vyřešit?**

Madlenka: *„Omluvit se.“* (omluvit se za posmívání)

David: *„Nebo mohl poprosit.“*

Verunka: *„Třeba říct paní učitelce, aby mu to nakreslila.“*

Otázky k příběhu: Sluníčko

České Budějovice

- **Co byste Adamovi poradili, kdyby byl zase v nějaké podobné situaci.**

Kája: *„Zeptat se paní učitelky.“*

- **Co má dělat, když si neví rady? Nebo kdyby třeba něco těžkého nemohl unést.**

Vojtík*: „Poprosit někoho.“*

Anytka: *„Ať mu pomůže.“*

Vyučující: *„Nebo také my můžeme pomoci tomu, kdo to potřebuje.“*

Vimperk

- **Co byste Adamovi poradili, kdyby byl zase v nějaké podobné situaci.**

Anička: *„Hlásit se a zeptat se paní učitelky jak se to dělá.“*

- **Co má dělat, když si neví rady? Nebo kdyby třeba něco těžkého nemohl unést.**

Dominik: *„Zavolat mamku a ona mu poradí.“*

Maruška: *„Pomoc mu.“*

Paní učitelka: *„Nebo také my můžeme pomoci tomu, kdo to potřebuje.“*

Otázky k příběhu: Prázdniny

České Budějovice

- **Jak se chová ten, kdo je ohleduplný?** (chová se tak, aby to druhému nebylo nepříjemné, myslí na druhé, jak se asi budou cítit)

Kristýnka*: „Vzpomene si na broučky.“*

- **Jak se choval Adam?**

Mareček: *„Škaredě.“*

- **Jak škaredě, co dělal?**

Mareček: *„Ubližoval zvířátkům.“*

- **Už jste také zažili, že by se k vám někdo takto choval?**

Šárka: *„Sestřička mě kousla.“*

Matěj: *„My jsme hráli fotbal a Péťa do mě tady strčil.“*

- **Jak to pak řešíte?**

Kája: *„Řekla jsem to mamince.“*

Matěj: *„Taky jsem do něj strčil.“*

- **Čím to je, že se Adam polepšil?**

Kája: *„Taky mu někdo ubližuje a to bolí.“*

Vimperk

- **Jak se chová ten, kdo je ohleduplný?** (chová se tak, aby to druhému nebylo nepříjemné, myslí na druhé, jak se asi budou cítit)

(nikdo neví)

- **Jak se choval Adam?**

Anička: *„Ošklivě.“*

- **Jak ošklivě, co dělal?**

Sára: *„Šťouchal klackem do těch broučků.“*

Krištof: *„Aspoň viděl, jaký to je.“*

- **Už jste také zažili, že by se k vám někdo takto choval?**

Nela: *„Jo. Ke mně ten náš Adámek.“*

Madlenka: *„Davídem mě bouchl semhle. Na mě Adam vyplazuje tohle.“*

Robík: *„U nás zlobí Románek, Adámek a Denis.“* (děti ze školky)

- **Jak to pak řešíte?**

Anička: *„Řekneme to paní učitelce. A ta ho posadí ke stolečku a dá mu nějakou malou hračku.“*

- **Čím to je, že se Adam polepšil?**

Maruška: *„Protože se zmenšil a Hugo ho šťouchal do zadečku.“*

Dominik: *„Aspoň vidí, jaký to je.“*

Otázky k příběhu: Děkuji x prosím

České Budějovice

- **Víte, na jaké slovo zapomíná?** – Prosím.
- **Víte, na co zapomíná?** – Děkuju.

Situace:

- **Lukáš si chce půjčit švihadlo.**

Děti: *„Prosím. Prosím půjč mi švihadlo.“*

- **Lukáš si chce hrát s autem, s kterým si zrovna hraje Láďa.**

Děti: *„Prosím. Prosím Láďíčku.“*

- **Lukáš chce, aby všem paní učitelka zahrála loutkové divadlo.**

Děti: *„Prosím.“*

- **Radek pomohl Lukášovi přinést bednu s dřevěnými kostkami.**

Děti: *„Děkuju.“*

- **Simona podala Lukášovi nůžky při stříhání papíru.**

Děti: *„Děkuju.“*

- **Paní učitelka pomohla Lukášovi zapnout zip u bundy.**

Děti: *„Děkuju.“*

Vimperk

- **Víte, na jaké slovo zapomíná?** – Prosím.
- **Víte, na co zapomíná?** – Děkuju.

Situace:

- **Lukáš si chce půjčit švihadlo.**

Děti: *„Prosím.“*

- **Lukáš si chce hrát s autem, s kterým si zrovna hraje Láďa.**

Děti: *„Prosím půjčíš mi Ládíčku auto?“*

- **Lukáš chce, aby všem paní učitelka zahrála loutkové divadlo.**

Děti: *„Prosím, paní učitelko, zahrajete všem dětem divadlo?“*

- **Radek pomohl Lukášovi přinést bednu s dřevěnými kostkami.**

Děti: *„Děkuju.“*

- **Simona podala Lukášovi nůžky při stříhání papíru.**

Děti: *„Děkuju.“*

- **Paní učitelka pomohla Lukášovi zapnout zip u bundy.**

Děti: *„Děkuju.“*

Otázky k příběhu: Adam na hřišti

České Budějovice

- **Z čeho měl kdo radost?**

Vendulka: *„Adam. Pomohl Tomáškovi.“*

Honzík: *„Ten Tomášek, že mu pomohl.“*

- **Co vám kdy udělalo radost?**

Matěj: *„Mně se líbí, když mě mamka se strejdou vezmou na plavání. Jeli jsme plavat do Německa a já tam jel na tobogánu.“*

Vilík: *„Já mam rád, když jsme jeli s mamkou do Itálie a tam jsem krmil krokodýly.“*

Anytka: *„Když mě maminka pohladí.“*

- **Co by vám dnes udělalo radost?**

Filip: *„Až přijede táta dneska večer a pak zase na 5 dní odjede do Německa.“*

Kristýnka: *„Kdybychom dneska šli s mamkou do cukrárny.“*

Vimperk

- **Z čeho měl kdo radost?**

Tomášek: *„ Adámek. Jak pomohl tomu kamarádovi.“*

David*: „Že mu pomohl.“*

Verunka: *„A pak maminka ho pohladila Adama.“*

- **Co vám kdy udělalo radost?**

Toník: *„Legrace. A když mě mamka vezme na motorky.“*

Ája: *„Pojedeme na dovolenou do Turecka nebo do Chorvatska. A tam se mi moc líbí.“*

Madlenka: *„Mně udělalo radost, když jsem jela poprvé na koních.“*

- **Co by vám dnes udělalo radost?**

Honzík: *„Kdybychom jeli na návštěvu za Ondrou a tetou.“*

Anička: *„Dneska půjdeme s mamkou do cukrárny.“*

Sára: *„Kdybyste tady byla s námi, paní učitelko celý den.“*

Úkol: Vzájemně si dělat radost

České Budějovice

- **Kdo vám s čím udělal radost?**

Mareček: *„Vojtík mi sundal bundu z věšáku.“*

Elenka: *„Anetka s Terezkou si se mnou hrály.“*

Adam: *„Mareček mi půjčil jeho klacek.“*

- **Komu jste udělali radost a s čím?**

Adam: *„Já jsem pomohl Matýskovi zavázat tkaničku.“*

Filip: *„Já jsem půjčil Adámkovi své auto.“*

- **Jak jste se cítili?**

Děti: *„Dobře.“*

Vimperk

- **Kdo vám s čím udělal radost?**

Nela: *„Monička si se mnou kreslila křídama.“*

Dominik: *„Já jsem si hrál s Toníkem a Denisem.“*

- **Komu jste udělali radost a s čím?**

Sára: *„Já jsem dělala všem radost a mně nikdo.“*

Madlenka: *„Já jsem vozila Áju na tříkolce.“*

Anička: *„Já jsem rozepla Denisovi bundu.“*

- **Jak jste se cítili?**

Děti: *„Dobře. Pěkně.“*

3. Příloha č. 3 – Popis her

3.1. Hra: Král je doma, král není doma

Když král není doma, děti poskakují, křičí, dovádějí. Ale když král přijde domů (mezi děti na koberec), tak se děti nesmí ani hnout, ani promluvit = štronzo.

3.2. Hra: Mám, šáteček mám

Všechny děti se drží v kroužku za ruce a zpívají píseň: „Mám, šáteček mám, komu já ho dám? Žádnému jinému, než svému milému. Tomu já ho dám.“ Uprostřed je jedno, případně i více dětí chodící proti kruhu. Po dozpívání písně si dítě (případně více dětí) vybere kamaráda, položí před něho šátek, vzájemně pokleknou proti sobě a přátelsky se pohladí. Děti se vymění a hra pokračuje nanovo.

3.3. Hra: Mrazík

Mrazík honí děti. Koho se dotkne svou mrazící hůlkou, ten zmrzne a nesmí se hnout. Děti se ze zmrznutí vzájemně zachraňují objetím.

3.4. Hra: Baba kulhavá

Kdo má „babu“, drží se rukou místa na těle tam, kam ho plácla předchozí „baba“ a honí ostatní děti. „Baba“ se předá dotknutím se druhého. Předáním „baby“ končí povinnost držet si své dotknuté místo, a nová „baba“ pokračuje ve hře stejným způsobem.

3.5. Hra: Molekuly

Děti se pohybují volně po místnosti. Učitelka řekne libovolné číslo, podle něhož si děti vytvoří skupinky. Počet členů ve skupince je shodný s vyřčeným číslem paní učitelkou. Když je někdo náhodou lichý, a nevyjde na něho místo ve skupince, nic se neděje. Molekuly se rozpadnou a hra pokračuje dále stejným způsobem.

3.6. Hra: Myšičko myš, pojď ke mně blíž

Děti se chytí za ruce a společně vytvoří kruh. Určí se dva hráči, myšička a kocourek. Myšička si stoupne doprostřed kruhu, kocourek mimo kruh. Kocourek láká myšičku ven slovy: „Myšičko, myš, pojď ke mně blíž.“ Myšička mu odpovídá: „Nepůjdu, kocourku, nebo mě sníš.“ Poté děti tvořící kruh zvednou ruce a kruh tak otevřou. Myška vyběhne a kocourek ji honí. Jestli-že se mu myšku nepodaří chytit do té doby, než myška zaběhne znovu do kruhu, je neúspěšný. Kruh se za myškou zase zavírá. Vše

se opakuje, dokud kocourek myšku přeci jen nechytí. Chycená myška i kocourek zaujmou místo v kruhu, na jejich místa naopak z kruhu přichází další děti.

3.7. Hra: Vítaná

Všichni sedí v kruhu. Vždy jedno dítě pohladí dítě po své pravici, podívá se na něj a poví mu: „Vítám tě, (jméno dítěte) ve školce.“ Tímto způsobem to postupuje po celém kruhu, až se pozdraví úplně všichni.

3.8. Hra: Smutná, malá kočička

Kočička je uprostřed kruhu sedících dětí a tváří se smutně. Vybere si někoho z dětí, jde k němu po čtyřech a zamňouká. Dítě, které je kočičkou vybrané, jí pohladí, řekne: „Smutná, malá kočičko“ a snaží se jí rozesmát různými grimasami. Poté se společně vymění a rozesmávající dítě se stane kočičkou.

3.9. Hra: Cukr, káva, limonáda

Jedna strana třídy patří v řadě stojícím dětem, druhá je určena pro paní učitelku. Zatímco učitelka, otočená zády k dětem pronáší „kouzelnou“ formuli: „cukr, káva, limonáda, čaj, rum, bum“, děti se k ní snaží dostat co nejblíže a dotknout se jí. Po odříkání celého textu, se učitelka ihned po slově „bum“, rychle otáčí k dětem. Ty musí zůstat nehybně stát. Kdo se pohne, musí udělat dva kroky dozadu. Celý postup hry se opakuje až do doby, než se některé z dětí dotkne paní učitelky. Ten, komu se to podaří, se následně vymění s paní učitelkou, a hra pokračuje dále stejným způsobem.

3.10. Hra: Hudební cestičky k domečkům

Hraje hudba a děti se pohybují volně mezi obručemi. Když hudba přestane hrát, každé dítě si musí najít svůj libovolný domeček (obruč). Hra se opakuje.

3.11. Hra: Baba zimnice

Baba zimnice je uprostřed kruhu dětí. Zatočí se, jde pomalu k některému z dětí v kruhu a chce ho dotknutím zmrazit. Dítě se může zachránit leda tím, že řekne nějakou věc, která nám dává teplo (oheň, peřina, teplý radiátor…). Další varianta záchrany může být taková, že dítě zamrká na jiné dítě, a to ho vysvobodí slovem, které nám dává teplo. Pokud se baba dotkne dítěte dříve, než se samo nebo s pomocí někoho zachrání, tak je zmražené. Potom ho statní děti vysvobozují slovy dávající teplo. Zmražené dítě kýve hlavou, zda by se mu rozmražení navrhovanými způsoby líbilo, či nikoli.

3.12. Hra: Sochař

Sochař říká: „Míchám hlínu, míchám hlínu, míchám hlínu.“ A napodobuje míchání. Děti pobíhají po místnosti takovou rychlostí, jakým tempem mluví sochař. Poté sochař domíchá a modeluje nějaký předmět. Jaký řekne, takový děti „štronzem“ napodobují. Např. kočka, hasič, sportovci, atd. Sochaři se mohou měnit.

3.13. Hra: Škrhola

Nejdříve paní učitelka, později některé z dětí, jsou Škrholou. Škrhola má na hlavě klobouk a obchází kruh dětí se slovy: „Chodím, chodím, sem a tam, co já komu udělám?“ Zastaví se před dítětem, a řekne něco ošklivého. Např.: „Aničko, já tě bouchnu.“ Anička se postaví a hezky nahlas řekne: „To mi nedělej.“ Škrhola odpoví: „Tak ne,“ a jde dál. Podruhé by měl říct něco hezkého, např.: „Jirko, já tě pohladím.“ Jirka odpoví: „To můžeš.“ Jirka je pohlazen, dostane klobouk a stává se Škrholou.

3.14. Hra: Řeřicha, ředkev, křen a tuřín

Všichni stojí v kroužku a říkají: „Řeřicha, ředkev, křen a tuřín, držte mě, držte, já teď zuřím!“ A jedno, předem vybrané dítě, se může vyzuřit. Během zuření, všichni ostatní počítají do pěti, a poté musí zuřící dítě přestat. Všichni jsou potichu, během něhož se zvolí další dítě k zuření. Takto se hra stále opakuje.

3.15. Hra: Rádio

Pro ztišení celé třídy je nejlepší strategií Volume. Nakreslíme si na velký papír velké znamínko < a bylo by dobré si udělat také I, kterou můžeme umisťovat přes <, prostě něco jako bývá volume na rádiu nebo televizi, k užšímu zeslabit a k silnějšímu zesílit. A pak si můžeme s dětmi zahrát na rádio: „Děti, co kdybychom si zahráli na rádio. Vy jste rádio a zrovna v něm třeba dávají přenos z hokeje a lidi křičí: Do toho, do toho! A já mám tady ovladač a můžu si rádio dát hodně nahlas nebo úplně potichu. A když dám tuhle čárku až na špičku, bude úplné ticho, když na druhou stranu, bude velký křik.“ No, a pak začneme s dětmi trénovat. Nejdřív to můžeme dětem předvést sami a pak budou rádio děti. Dáme rádio úplně potichu a pak přidáváme na hlasitosti až na největší řev a tam je chvíli necháme, aby si to užily, a pak zase ztlumíme. No, pak můžeme zkusit třeba zpívání písničky, nebo básničku. A pak si rádio naladíme tak, aby byla hladina hluku únosná a děti ji dokázaly dodržet. Pak můžeme kdykoliv přes den

říci: „Děti, nějak se mi rozladilo rádio, musíme ho naladit, pojďte ke mně, prosím, na chvilku.“

3.16. Hra: Čaroděj zimního království

Do království plného radosti a smíchu jednoho dne přijde kouzelník, který lidem sebere schopnost se smát a radovat tím, že jejich smích a radost začaruje do malého balonku. Kouzelník stojí na jedné straně herny otočený zády k dětem, které stojí na opačném konci herny v jedné řadě. Kouzelný předmět leží na zemi těsně za zády kouzelníka. Předmětů můžeme mít více, podle počtu a schopností dětí. Děti by během hry neměly mluvit a neměly by se ani smát. Ve chvíli, kdy je kouzelník k dětem zády, čaruje a pronáší kouzelná zaříkadla, děti se k němu pomalým krokem blíží a hlídají chvíli, kdy se kouzelník náhle otočí. V tu chvíli děti strnou v pohybu a snaží se ani nepohnout. Kouzelník vidí jen to, co se hýbe, a mohl by je zkamenět. Pokud nějaké dítě kouzelník zkamení, schoulí se do klubíčka a zůstává na místě. Toto se opakuje, dokud někdo z dětí neuloupí kouzelný předmět, se kterým se musí stále velmi opatrně vracet a dávat pozor na kouzelníka. Ten, kdo má kouzelný předmět, může pohlazením osvobodit kameny. Hra končí tehdy, když jsou všechny děti zpět v království-tedy tam, odkud vyrazili-a v tuto chvíli se mohou radovat a smát.

3.17. Hra: Všechno lítá, co peří má

Děti sedí celou dobu na koberci. Říkám různá slova a když děti slyší mezi slovy něco co lítá (papoušek, husa, letadlo..), tak si stoupnou.

3.18. Hra: Stisky

Všichni stojíme v kroužku, držíme se za ruce a posíláme si stisk rukou. Já nebo po domluvě někdo z dětí pošle stisk a ten musí z druhé strany zase dojít zpět. Můžeme poslat stisky na obě strany, nebo dva za sebou atd. Zjišťujeme, zda jsme všichni propojení.

3.19. Hra: Říci si něco pěkného

Stojíme nebo sedíme všichni v kroužku a říkáme si pěkná slovíčka. Něco co kamaráda potěší nebo co bychom mu přály. Vždy jedno dítě řekne něco pěkného dítěti po své pravici a takto to pokračuje, až pěkná slovíčka projdou celým kroužkem.

3.20. Hra: Voda, vítr, blesk, medvěd

Každé dítě má vedle sebe židličku. Když řeknu: Voda – děti si sednou na židli do podřepu, protože kolem teče všude voda. Vítr – děti si schovají hlavu pod židli, jako před větrem. Medvěd – děti si lehnou na zem, jako před medvědem. Blesk – děti, ať dělají cokoliv, jsou náhle ve štronzu.

3.21. Hra: Blázen

Všichni sedí na židlích v kroužku, směrem dovnitř. Jedno dítě nemá židli, stojí uprostřed kroužku a říká: „Chodím kolem jako blázen, to si mam snad sednout na zem, nemůžu už nohy zvednout, prosím (Magdo), nech mě sednout.“ Magda pustí dítě sednout a v tu chvíli si všechny děti začnou měnit místa a jedno zůstane stát uprostřed. Hra se stále opakuje.

3.22. Hra: Klíčník

Paní učitelka zvoní klíči a chodí uprostřed kroužku dětí, sedících na židlích. Paní učitelka je klíčník a podá nějakému dítěti ruku a řekne: „Půjdeš se mnou na procházku? A kam půjdeme?“ Dítě si něco vymyslí: „ Na procházku. K babičce. Do parku.“ Pak se k nim přidávají postupně další děti. Všichni se drží za ruce a jdou za sebou. Když klíčník pustí klíče na zem, tak si všechny děti hledají volnou židli na sednutí. Jedna židlička chybí a na koho nezbyde, ten je klíčníkem.

3.23. Hra: Medvěd

Děti stojí v kruhu. Jedno dítě – medvěd, je uprostřed kruhu. Děti chodí dokola a říkají říkanku: „Ty medvěde chlupatý, co máš kožich na paty. Rychle, rychle utíkej, všechny si nás pochytej. Jedna, dva, tři, čtyři, pět, začni honit třeba teď!‘‘ Děti se rozutečou a medvěd musí pochytat co nejvíce dětí. Koho se dotkne, ten zkamení. A ostatní ho mohou vysvobodit pohlazením.

3.24. Hra: Sedí král na trůnu

Jedno dítě je král, který sedí na trůnu. Ostatní stáli na druhé straně třídy. Jedno z vybraných dětí jde po doříkání říkanky: „Sedí král na trůnu, na hlavě má královskou korunu. Kdo mu jí z hlavy sejme, ten si na královský trůn sedne“, ke králi, sejme mu korunu a král ho honí kolem židle. Dítě se před králem může zachránit tím, že si sedne na trůn.

3.25. Hra: Po mé pravici

Děti sedí v kroužku na židlích a jedna židle je volná. Ten, kdo sedí vedle volné židle, řekne: „ Místo po mé pravé ruce je volné pro (a vybere si někoho z dětí).“ A tímto způsobem se hra stále opakuje.

3.26. Hra: Židličkovaná

Děti chodí na hudbu kolem židlí, které jsou sedátkem ven z kruhu. Židlí je menší počet, než je počet dětí. Když přestane hrát hudba, tak si děti sednou na židle. Na pár dětí židle nevyjde a úkolem všech, je vymyslet nějaké řešení, jak by mohli zachraňovat ostatní děti. Při dalších kolech už můžeme ostatní zachraňovat.

3.27. Hra: Kreslení na záda

Všichni sedíme v kroužku za sebou, s nohama obkročmo. Vyučující kreslí nebo se dotýká zad osoby sedící před ním a tato osoba zase té, co je před ní. Tudíž všichni naráz kreslí a dotýkají se zad osobám sedícím před nimi.

3.28. Hra: Líbí se mi na tobě

Na každém z nás je něco pěkného. Sedíme všichni v kroužku a každému řekneme, co se nám na něm líbí.

4. Příloha č. 4 - Obrázky

4.1. Obrázek – Příběh o Adamovi

4.2. Obrázek – hra: Židličkovaná

4.3. Obrázek – hra: Kličník

4.4. Obrázek – hra: Voda, vítr, blesk a medvěd

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Martina Hlavová

Obor: Učitelství pro mateřské školy

Forma studia: Prezenční

Název práce: Rozvoj prosociálního chování v mateřské škole

Rok: 2014

Počet stran: 63

Celkový počet stran příloh: 33

Počet titulů české literatury a pramenů: 26

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 3

Počet internetových zdrojů: -

Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová